

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»**

УДК: 330.34:338.1(477)

ПАРШИН ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА: КОНЦЕПЦІЯ ТА
МЕТОДОЛОГІЯ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Дніпро – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вищому навчальному закладі «Університет імені Альфреда Нобеля».

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Верхоглядова Наталя Ігорівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Міністерства освіти і науки України (м. Дніпро), проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Катан Людмила Ігорівна,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет (м. Дніпро), завідувач кафедри фінансів та банківської справи;

доктор економічних наук, старший науковий співробітник

Лайко Олександр Іванович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України (м. Одеса), заступник завідувача відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я;

доктор економічних наук, професор
Пирог Ольга Володимирівна,
Національний університет «Львівська політехніка» (м. Львів), завідувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва.

Захист дисертації відбудеться 17 березня 2017 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01 у ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» за адресою: 49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись на сайті <http://www.duan.edu.ua> та в бібліотеці ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» за адресою: 49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.

Автореферат розісланий 14 лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А. Гончар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відновлення економічного зростання визначено одним з основних стратегічних аспектів програми економічних реформ, спрямованих на побудову сучасної, стійкої та конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки України. Суттєвою перешкодою щодо забезпечення сталого економічного розвитку є відсутність обґрунтованого наукового підходу, який дозволить на системному рівні сформулювати управлінські рішення щодо збалансованого соціально-економічного зростання за рахунок уникнення нерівномірностей та визначення умов раціонального використання ресурсів. Вирішення цілого комплексу завдань пов'язане з розробкою концептуальних, теоретико-методологічних та прикладних аспектів сталого економічного розвитку національного господарства з урахуванням особливостей розвитку реального сектора економіки та індивідуальних особливостей розвитку областей України, оскільки саме на цих рівнях має бути сформована основа комплексного вирішення проблеми забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства в сучасних умовах євроінтеграції.

Дослідженню теоретичних та прикладних аспектів сталого економічного розвитку присвятили свої праці видатні вітчизняні та закордонні вчені, зокрема, І. Александров, О. Амоша, В. Вернадський, Н. Верхоглядова, В. Вишневський, О. Гранберг, В. Геєць, Б. Данилишин, Г. Дейлі, Л. Катан, О. Лайко, Р. Лепя, Т. Максимова, Л. Мельник, В. Онищенко, О. Пирог, Р. Солоу, С. Рамазанов, Б. Хейфец та ін. Проблеми розробки управлінських рішень на стратегічну перспективу досліджені у працях І. Ансоффа, О. Виханського, П. Друкера, М. Портера, А. Стрікланда, А. Томпсона та ін. У наукових дослідженнях цих та інших авторів аналізуються питання системного визначення сутності сталого економічного розвитку.

Разом з цим існують наукові проблеми, які потребують подальшого, ґрунтовного дослідження. Зокрема при формуванні управлінських рішень не завжди у повному обсязі було враховано економічні, соціальні та екологічні аспекти з виявленням існуючих нерівномірностей в економічному розвитку. Поглибленого дослідження потребують питання щодо формування концептуальних, методологічних та прикладних основ забезпечення сталого економічного розвитку з урахуванням упорядкованості підсистем національного господарства. Проблема прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства набуває особливої актуальності у зв'язку з динамічними та мінливими процесами сучасної економічної глобалізації.

Слід зазначити, що в умовах загострення конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках та в умовах, коли конкурентне середовище набуває міжнародного характеру, використання традиційних методів стратегічного управління також не є достатнім. Вирішення зазначеної проблеми потребує розробки нових наукових підходів, методів та моделей, які у сукупності мають

сформувані наукові основи обґрунтування управлінських рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Необхідність створення теоретичних, методологічних і прикладних основ забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства визначила вибір теми, мету та завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт:

– Інституту економіки промисловості НАН України: «Інтелектуальна автоматизована інформаційно-аналітична система супроводження бюджетного процесу на базі вітчизняного суперкомп'ютера» згідно із завданням «Інформаційно-аналітична система супроводження бюджетного процесу на регіональному рівні (Донецька, Дніпропетровська і Луганська області)» (номер державної реєстрації 0110U008079, 2010 р.); «Інтелектуальна автоматизована інформаційно-аналітична система супроводження бюджетного процесу на базі вітчизняного суперЕОМ» (розпорядження президії НАН України №264 від 15.04.2011 р.) згідно із завданням «Інформаційно-аналітична система супроводження бюджетного процесу на регіональному рівні (АРК, м. Севастополь, Запорізька, Рівненська, Херсонська області)» (номер державної реєстрації 0111U007408, 2011 р.);

– Західнодонбаського інституту економіки і управління за темою «Методологія регіонального економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0102U000369, 2000-2015 рр.);

– Університету імені Альфреда Нобеля за науково-дослідною темою «Теоретико-методологічні засади розробки та впровадження інноваційних систем обліку, аналізу і аудиту ефективного розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0110U000203, 2013 р.);

– РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» за науково-дослідною темою «Методологія та практика управління організаційно-економічними системами» (номер державної реєстрації 0112U003074, 2014 р.);

– Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара за держбюджетною темою 1-299-15 «Концептуальні основи економічної політики країн світу в контексті досягнення цілей розвитку тисячоліття» (номер державної реєстрації 0115V002391, 01.01.2015 р. – 31.12.2017 р.);

– наукового журналу «Економіка і фінанси» за науково-дослідною госпрозрахунковою темою «Соціально-економічні проблеми менеджменту» (номер державної реєстрації 0114U006189, 2014-2019 рр.).

У цих дослідженнях автором обґрунтовано теоретичні, методологічні та прикладні основи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних, методологічних засад та розробка прикладних рекомендацій щодо забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення комплексу завдань дослідження, а саме:

- сформував категоріальний апарат забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;
- виокремити фактори та встановити складові забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;
- узагальнити концептуальні підходи до забезпечення сталого економічного розвитку та сформував факторні системи впливу на процеси економічного розвитку національного господарства;
- розробити концептуальну схему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;
- удосконалити інформаційне забезпечення вибору варіантності управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;
- обґрунтувати методичні підходи до оцінювання економічного розвитку та ідентифікувати ефекти прискорення у розвитку національного господарства;
- удосконалити концептуальну модель оцінки економічного розвитку, здійснити аналіз економічного розвитку національного господарства та його підсистем;
- обґрунтувати методичний інструментарій моделювання економічного розвитку, згрупувати підсистеми національного господарства та дослідити взаємозв'язки та визначити особливості розвитку цих підсистем;
- удосконалити модель кількісної оцінки нерівномірностей економічного розвитку національного господарства;
- удосконалити механізм забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;
- розробити методичний підхід до оцінки рівня упорядкованості системи національного господарства;
- сформував систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства та запропонувати послідовність реалізації управлінських рішень.

Об'єкт дослідження – процеси забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та прикладні положення забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є основні положення економічної теорії, концепції стратегічного управління, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем сталого економічного розвитку та стратегічного управління. Завдяки використанню системного, аналітичного та синергетичного підходів обґрунтовано необхідність комплексного використання економічних механізмів забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. У процесі дослідження використано такі методи: індукції та дедукції – при обґрунтуванні сутнісних характеристик і з'ясуванні економічної природи

понять «сталий економічний розвиток» і «забезпечення сталого економічного розвитку» у сучасних умовах економічної глобалізації та при побудові концептуальної схеми забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства; історичний та логічний методи – для дослідження еволюції концептуальних підходів до формування базових елементів забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства; методи когнітивного моделювання, методи аналізу, синтезу та абстрагування – для визначення впливу факторів на економічний розвиток національного господарства та побудови факторних систем; методи кластерного аналізу – для групування підсистем національного господарства; методи обробки статистичних даних; розрахунково-аналітичні та порівняльні методи – для вивчення стану і тенденцій економічного розвитку національного господарства; методи обґрунтування факторів та оцінювання їх впливу на стан економічного розвитку; кореляційно-регресійні методи, методи економіко-математичного моделювання – для визначення економічних взаємозв'язків; ентропійні методи – для визначення упорядкованості системи національного господарства; графічні й табличні методи – для відтворення результатів досліджень у вигляді графіків, таблиць та діаграм; рефлексивні методи, експертні методи та методи прийняття рішень – при формуванні управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства; абстрактно-логічні методи – для теоретичного узагальнення і формування висновків.

Інформаційно-нормативною базою дослідження були Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, державних обласних адміністрацій, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, результати особистих досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів. За результатами дослідження отримано теоретико-методологічне, методичне і практичне обґрунтування формування наукових основ забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Основні результати дисертаційного дослідження, що відзначаються науковою новизною, полягають у такому:

вперше:

– запропоновано концептуальну схему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, яка ґрунтується на концептуальних положеннях та доведень науковій гіпотезі щодо упорядкованості економічної системи національного господарства, що досягається за рахунок зменшення ентропії цієї системи шляхом збалансованого обміну інформацією із навколишнім середовищем, а також враховує економічну, соціальну й екологічну складові, сформовані за позицією інноваційної спрямованості реального сектора економіки та раціонального природокористування і принципами політики соціальної відповідальності сучасного бізнесу, що дозволяє реалізовувати процес забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;

– розроблено методичний підхід до оцінки рівня впорядкованості системи національного господарства, який базується на інтегральному ентропійному індексі, сформованому на синергетичному поєднанні ентропійних індикаторів. Це дозволяє враховувати сукупну взаємодію соціальної, економічної та екологічної складових й кількісно визначати упорядкованість системи національного господарства відповідно до розробленої та науково обґрунтованої шкали;

– сформовано систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, що включає три складові підсистеми: аналітичну підсистему, яка на підставі запропонованого комплексу показників дозволяє визначати нерівномірність економічного розвитку національного господарства; керуючої підсистеми, що ґрунтується на концептуальних положеннях та принципах збалансованого економічного розвитку й дозволяє сформулювати стратегічні рішення щодо забезпечення сталого економічного розвитку за рахунок адаптації до змін зовнішнього середовища і зменшення нерівномірностей та змін характеристик процесів економічного розвитку й результативної підсистеми, яка за встановленою послідовністю реалізації стратегічних рішень дозволяє оцінити зміну рівня упорядкованості національного господарства;

удосконалено:

– складові забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, які, на відміну від існуючих, згруповані за функціональним спрямуванням з виокремленням груп економічних, соціальних та екологічних факторів, врахування впливу яких, визначеного з використанням запропонованих інструментів, комплексу методів та моделей, дозволяє розробити заходи із забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства за принципом логічної послідовності;

– інформаційне забезпечення вибору варіантності управлінських рішень, до якого, на відміну від наявних, введено елемент варіантності, сформований за принципом поєднання комбінованого методу проведення експертизи та системи комплексної перевірки експертних оцінок, що дозволяє обґрунтувати пріоритетність управлінських рішень, реалізація яких спрямована на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;

– методичні підходи до оцінювання економічного розвитку національного господарства, які, на відміну від існуючих, передбачають комплексність дослідження в умовах стохастичного впливу факторів зовнішнього середовища й здійснення аналітичної обробки економічної інформації. Це дозволяє визначати ефекти прискорення економічного розвитку та групувати підсистеми національного господарства за визначеними ефектами відповідно до сформованої шкали;

– концептуальну модель оцінки економічного розвитку, яка, на відміну від наявних, включає інтегральний показник розвитку, що акумулює сформовані факторні підсистеми з виокремленням соціальних, економічних та екологічних складових. Це дозволяє групувати підсистеми національного

господарства за визначеними рівнями економічного розвитку та формувати аналітичну основу ухвалення стратегічних рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства;

– методичний інструментарій моделювання економічного розвитку національного господарства, в основу якого, на відміну від поширених, покладено взаємозв'язки між економічними показниками, що дозволило здійснити групування підсистем національного господарства з визначенням пріоритетності їх ролі у розвитку за встановленими екстенсивними та інтенсивними факторами економічного зростання та визначеним рівнем ефекту масштабу;

– модель кількісної оцінки нерівномірностей економічного розвитку національного господарства, яка, на відміну від існуючих, базується на синергетичному поєднанні складових показників поляризації, асиметрії та диспропорції, що дозволило згрупувати підсистеми національного господарства за рівнем нерівномірності економічного розвитку відповідно до сформованої шкали;

– механізм забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, до елементів якого, на відміну від існуючих, введено поєднання сукупності наукових підходів та гіпотез, методів, моделей і засобів, що дозволяє сформулювати стратегічні рішення, спрямовані на забезпечення сталого економічного розвитку;

набули подальшого розвитку:

– поняття сталого економічного розвитку національного господарства, яке, на відміну від існуючих, пропонується розглядати як специфічний процес зміни підсистем національного господарства за рахунок попередження нерівномірностей розвитку за комплексом економічних, екологічних та соціальних показників, а його забезпечення – як процес формування науково обґрунтованих управлінських рішень, реалізація яких дозволяє підвищувати упорядкованість системи національного господарства та визначати умови збалансованого економічного розвитку підсистем національного господарства на стратегічну перспективу;

– комплексний підхід до дослідження економічного розвитку національного господарства на базі системного, ентропійного та когнітивного підходів, який, на відміну від існуючих, передбачає побудову фазових траєкторій економічного розвитку національного господарства та структурування інформації у вигляді сукупності показників факторних підсистем. Це дозволяє здійснювати аналіз процесів економічного розвитку та виділяти групи найбільш впливових факторів на процеси економічного розвитку з визначенням умов забезпечення сталого розвитку національного господарства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що напрацьована теоретична, методологічна та методична база створює умови для практичного вдосконалення економічних механізмів забезпечення сталого

економічного розвитку національного господарства. Матеріали дисертаційного дослідження пройшли апробацію та прийняті до використання й впровадження:

– Комітетом Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки використано теоретико-методичні основи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства в експертних оцінках нормативних документів з питань енергозбереження та енергоефективності (довідка від 2.11.2015 р. №178-11-02/15);

– Торгово-промисловою палатою України впроваджено науково-методичний підхід до оцінки рівня забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Результати дисертаційного дослідження запропоновано використовувати при формуванні стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Впроваджено заходи щодо вирішення проблеми забезпечення сталого економічного розвитку, а саме проведення науково-методичних та практичних семінарів (тренінгів) щодо стимулювання дослідної діяльності та підготовки фахівців (акт від 12.05.2016 р. № 3546);

– Департаментом економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації впроваджено методичний підхід до комплексної оцінки розвитку економіки Дніпропетровської області з урахуванням економічної, соціальної та екологічної складових, а також методичний підхід до експертизи стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства (довідка від 08.10.2015 р. №1646/0/31-15);

– Запорізькою обласною державною адміністрацією впроваджено методичний підхід до інтегральної оцінки економічного розвитку системи національного господарства (на прикладі області) з урахуванням економічної, соціальної та екологічної складових (довідка від 05.11.2015 р. №08-26/2963);

– Дніпропетровським національним університетом імені Олеся Гончара використано підходи до розробки стратегії забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства (довідка від 22.09.2015 р. №86-9Г4-144);

– Інститутом економіки промисловості НАН України в процесі моделювання та проектування інформаційного забезпечення розвитку економік областей враховано результати аналізу особливостей функціонування Дніпропетровської та Запорізької областей для обґрунтування вибору видів економічної діяльності реального сектора економіки цих областей, систематизацію сукупності економічних та соціальних факторів для визначення їх впливу на поведінку економічних суб'єктів. Здійснено параметризацію і перевірку на адекватність комплексу моделей функціонування економік зазначених областей, що дозволяє підвищувати точність прогнозування надходжень податків, зборів і обов'язкових платежів до бюджету і цільових фондів (довідка від 25.04.2013 р. № 127/412);

– Західнодонбаським інститутом економіки і управління (довідка від 22.06.2012 р. № 175/16), Вищим навчальним закладом «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка від 25.06.2013 р.), РВНЗ «Кримський гуманітарний

університет» (довідка від 15.05.2014 р. № 170) під час виконання науково-дослідних тем.

Результати досліджень використовуються у навчальному процесі Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» при викладанні дисциплін «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків», «Інформаційні системи та технології», «Математичне моделювання економічних систем», «Моделювання в управлінні соціально-економічними системами» (довідка від 27.04.2016 р. №7-16) та Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» при викладанні дисципліни «Інформаційні системи і технології в менеджменті» (акт від 07.10.2015 р. № 872). Теоретичні та методичні розробки автора введено як підрозділи до навчального посібника «Інформаційні системи і технології в менеджменті» з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист від 06.12. 2011 р. № 1/11–11446).

Особистий внесок здобувача. У дисертаційній роботі наведено авторський підхід до вирішення проблеми наукового обґрунтування концептуальних, методологічних та прикладних основ забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Наукові положення, теоретичні розробки та обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, отримані в результаті проведених досліджень, розроблено здобувачем самостійно. Особистий внесок автора у наукові розробки, які опубліковані у співавторстві, конкретизовано у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертаційної роботи докладалися і були схвалені на 14 науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України» (м. Дніпропетровськ, 2009, 2010 рр.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Рефлексивные процессы и управление в экономике» (м. Херсон, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Perspektywiczne opracowania sa nauka I technikami – 2011» (м. Пшемишль, Польща, 2011 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективы развития и пути совершенствования фондового рынка» (м. Сімферополь – Судак, 2012 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку» (м. Донецьк, 2013 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні рішення інформаційного розвитку економіки, суспільства та бізнесу» (м. Рівне, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Съвременни проблеми на регионалното развитие» (м. Пловдив, Болгарія, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні напрямки відбудови економіки і соціальної сфери України в умовах системної кризи» (м. Львів, 2014 р.); Науково-практичній конференції «Підвищення стійкості економіки в умовах геоекономічної нестабільності: національний та глобальний виміри» (м. Київ, 2015 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сучасної

економіки» (м. Запоріжжя, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (м. Ужгород, 2015 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми, пріоритети та перспективи соціально-економічного розвитку в XXI столітті», (м. Кам'янець-Подільський, 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (м. Миколаїв, 2015 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 52 наукові праці, з яких 4 монографії (у тому числі: одноосібна монографія обсягом 22,55 др. арк.), 33 статті (у тому числі 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 7 статей – у виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз, 5 статей – у зарубіжних наукових виданнях) та 15 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій складає 59,67 др. арк., особисто автору належить 43,16 др. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 583 найменувань на 61 сторінці і 10 додатків на 42 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 493 сторінки, основний текст викладено на 376 сторінках. Дисертація містить 58 таблиць та 94 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет й методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію, публікації, а також структуру та обсяг дисертації.

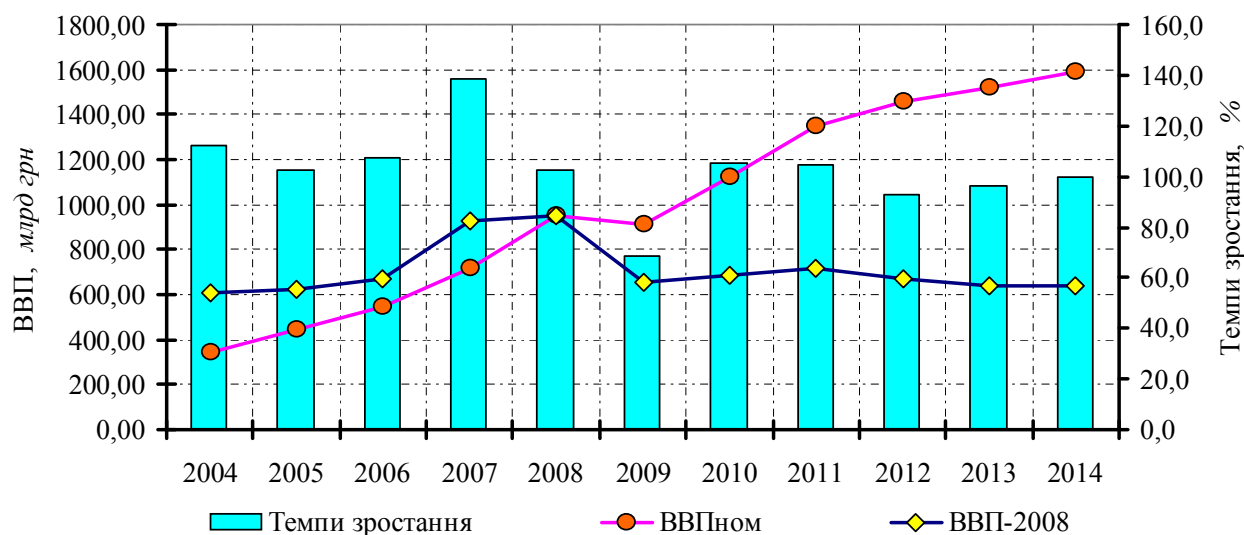
У першому розділі «**Теоретичні основи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства**»: визначено понятійний апарат, що формує теоретичне підґрунтя наукового дослідження із зазначенням сутності та принципів сталого економічного розвитку; досліджено еволюцію базових елементів забезпечення сталого економічного розвитку; виділено фактори та складові забезпечення сталого економічного розвитку; розкрито передумови формування системи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Систематизація та узагальнення наукових концепцій, особливостей і передумов забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства стали підґрунтям для формулювання вихідних положень дисертаційної роботи.

Національне господарство характеризується багаторівневою ієрархічною структурою з певними функціональними обов'язками на кожному рівні. За результатами проведених досліджень доведено, що сталий економічний розвиток слід вважати системною категорією, яка формується під впливом множини факторів.

У ході досліджень було встановлено, що відсутність чіткої стратегічної програми розвитку держави, наявність застарілих систем управління, їхня інерційність, бюрократизм та інші аспекти негативно впливають на процеси економічного розвитку національного господарства. Проведений аналіз стану економічного розвитку України порівняно з іншими світовими державами за показниками та індексами, обраними за даними світового центру з геоінформатики й сталого розвитку (World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development), дозволяє констатувати, що Україна за останні роки має негативну динаміку щодо їх змін.

Також визначено особливості та проблемні аспекти розвитку національного господарства, які полягають у суттєвому зменшенні темпів зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), падінні виробництва продукції промисловості, збільшенні кількості безробітних, а також зростанні цін і тарифів на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива та погіршенні екологічних умов за багатьма показниками (рис. 1).

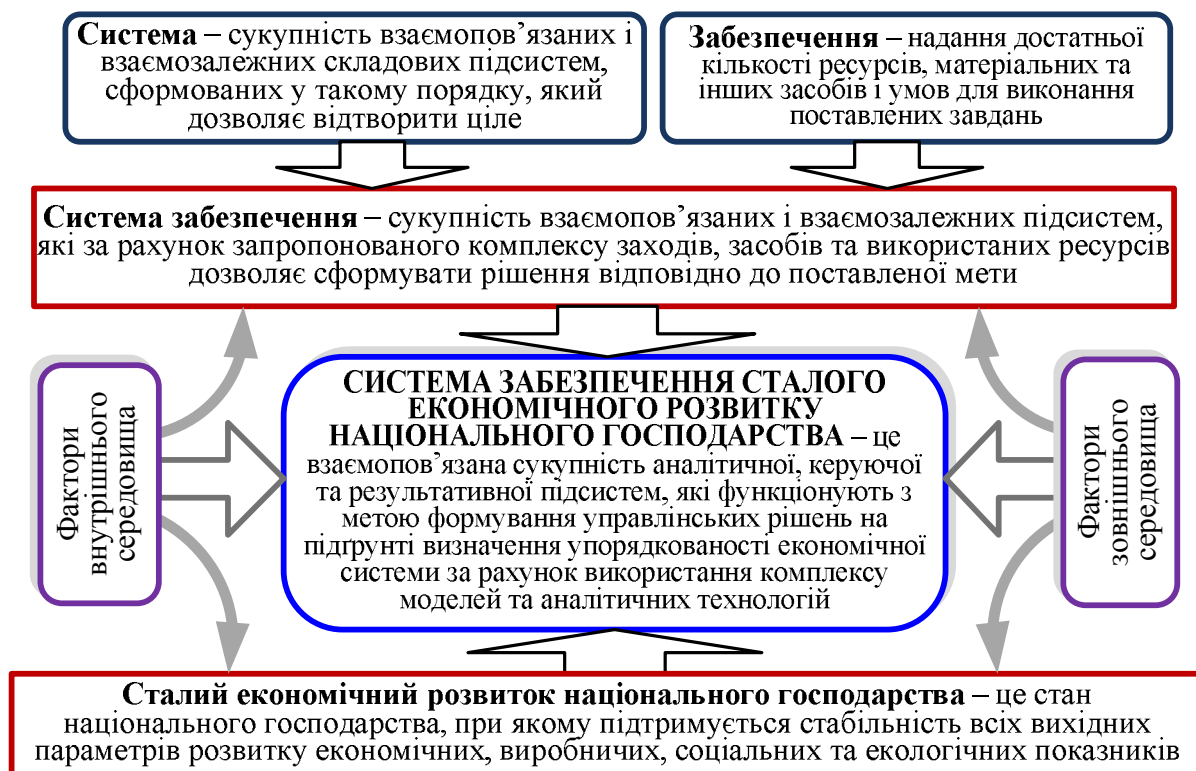

Рис. 1. Динаміка змін номінального ВВП, приведеного ВВП та темпи зростання ВВП у приведених значеннях до 2008 р.

Аналіз динаміки змін ВВП свідчить про скорочення ВВП у 2009 р. майже на 33% порівняно з 2008 р. Незважаючи на незначне зростання номінального ВВП (у середньому на 4%) у 2010 та 2011 рр., його темпи з 2012 р. перебувають у середньому на рівні 96,3%. Однак обсяги ВВП у 2014 р. суттєво зменшилися (на 32%) порівняно з 2008 р.

Виокремлено основні принципи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, які за результатами проведених досліджень згруповано за такими ознаками: принципи як базові положення (перша група принципів) і принципи як стратегічні напрями (друга група принципів). Системне використання принципів дозволяє реалізувати багатогранні аспекти складного процесу забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства запропоновано розглянути як процес у вигляді сукупності цілеспрямованих дій щодо реалізації наукового обґрунтованих управлінських рішень, які сприяють переходу економічної системи національного господарства до стану рівноваги зі зменшенням нерівномірностей економічного розвитку, що є основою сталого розвитку національного господарства. За результатами проведених досліджень надано комплексне визначення системи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства (рис. 2).

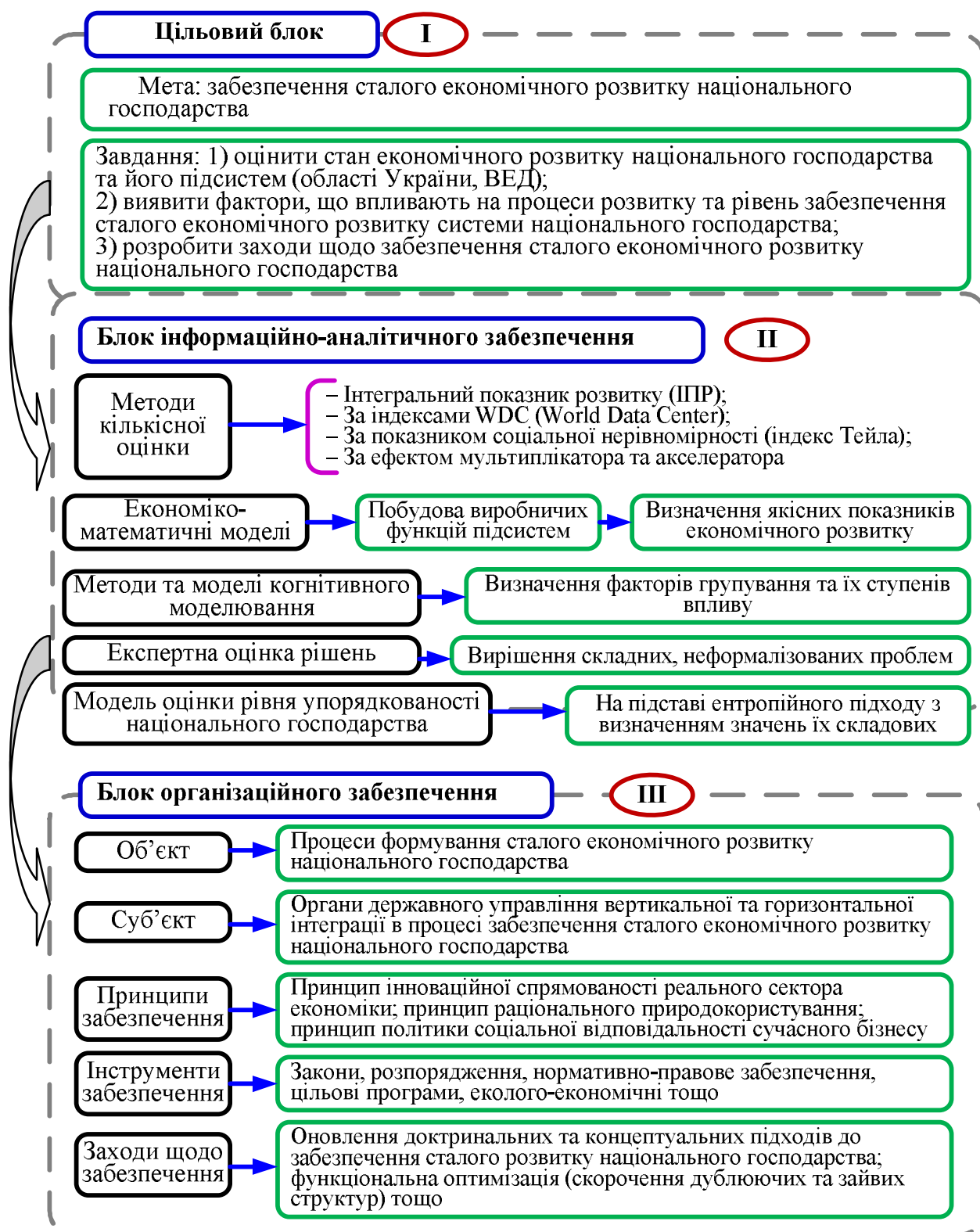

Рис. 2. Комплексне визначення системи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства

За встановленими особливостями функціонування національного господарства та його підсистем, що взаємодіють в єдиному економічному просторі, визначено складові забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства за такими основними блоками: цільовий блок, блок інформаційно-аналітичного забезпечення та організаційний блок (рис. 3).

Цільовий блок передбачає обґрунтування мети, яка полягає у забезпеченні сталого економічного розвитку національного господарства та визначенні завдань щодо досягнення поставленої мети. Блок інформаційно-аналітичного забезпечення поєднує сукупність методів щодо кількісної оцінки економічного розвитку національного господарства із зазначенням їх результативності. В організаційному блоці визначено об’єкт та суб’єкт управління, а також запропоновано основні принципи, інструменти та заходи, що використовуються для досягнення комплексу поставлених завдань.

За таким підходом забезпечується досягнення головної мети і завдань за рахунок реалізації сукупності елементів інформаційно-аналітичного та організаційного забезпечення.

Рис. 3. Складові забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства

На підставі вищенаведеного визначено нагальність поглибленого дослідження проблем формування концептуальних, методологічних та прикладних основ щодо прийняття обґрунтованих управлінських рішень стосовно забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

У другому розділі «**Концептуальні аспекти забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства**»: узагальнено концептуальні підходи до забезпечення сталого економічного розвитку; сформовано факторні системи впливу на процеси економічного розвитку; обґрунтовано концептуальну схему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства; запропоновано інформаційне забезпечення вибору варіантності управлінських рішень у підсистемах національного господарства.

Встановлено, що орієнтація на швидкі темпи економічного зростання за моделлю екстенсивного нарощення масштабів залучення та використання природних ресурсів негативно впливає на екологічну систему. Саме суттєві нерівномірності економічного розвитку національного господарства, нестабільність економічного середовища України в умовах глобалізації світової економіки, посилення інтеграційних процесів, зростання конкуренції на внутрішніх та зовнішніх ринках викликають необхідність формування нової моделі забезпечення його сталого економічного розвитку.

У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні наукових підходів до практичної реалізації такої моделі.

З метою глибинних досліджень процесів економічного розвитку доведено доцільність використання методу декомпозиції, що дозволяє розглядати національне господарство як складну економічну систему, що поєднує підсистеми національного господарства на мезорівні (рис. 4).

При цьому процеси економічного розвитку підсистем досліджуються у синергетичному поєднанні з особливостями їх економічного розвитку.

Запропоновано методологічні аспекти аналізу економічного розвитку національного господарства за когнітивним підходом. Розроблено когнітивну модель економічного розвитку у вигляді орієнтованого зваженого графа, вершинами якого є фактори, а дугами – взаємозв'язки між цими факторами:

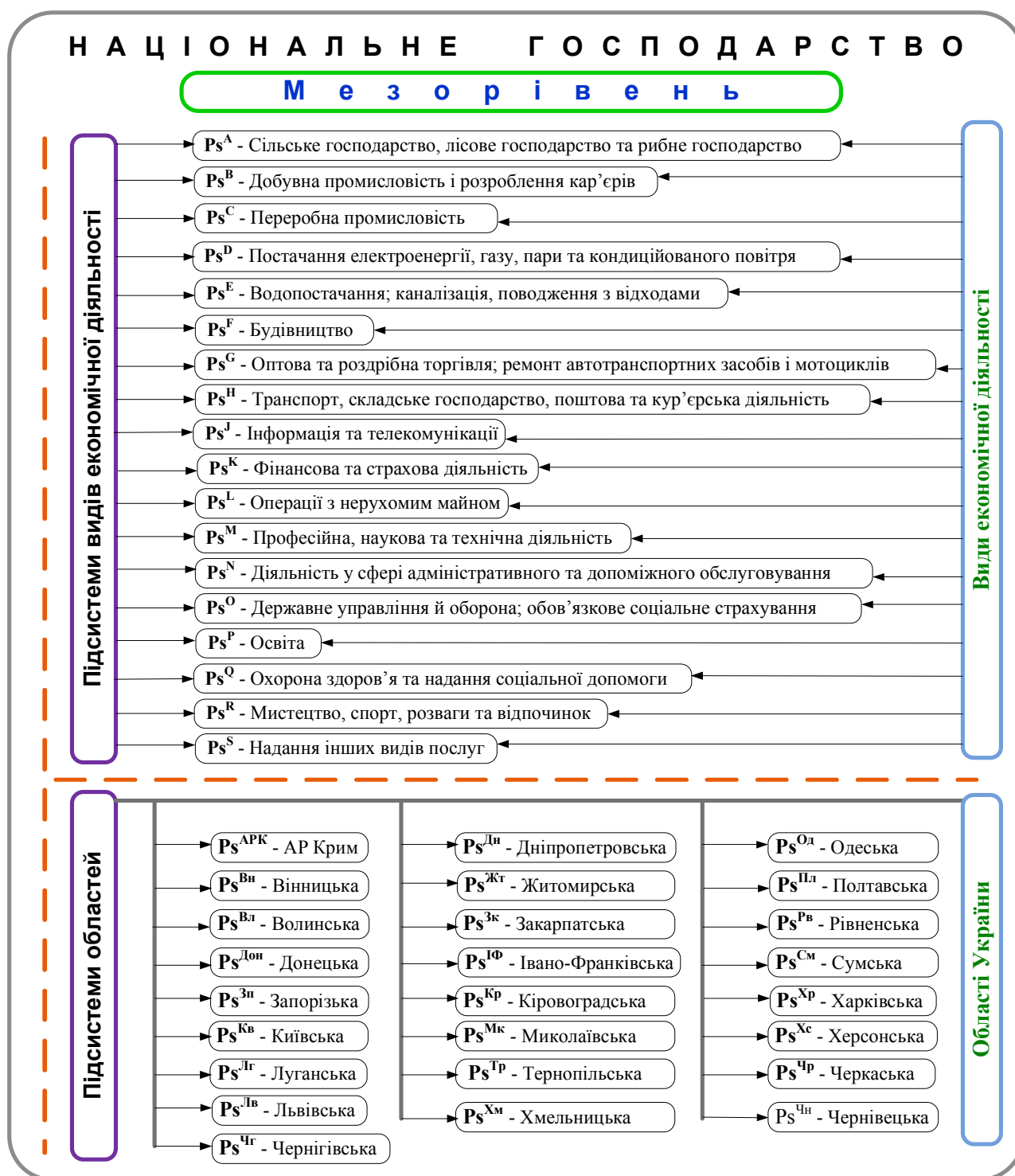
$$G = \langle V, E \rangle, \quad (1)$$

де G – зважений орграф, в якому V – множина вершин (фактори, що впливають на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства), E – множина дуг, які відображають відносини між вершинами.

Побудовано когнітивні карти, за якими сформовано факторні підсистеми з визначенням сукупності показників, що впливають на економічний розвиток національного господарства. Завдяки структуризації інформації доведено доцільність виокремлення соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку, а також визначено їх сутність та особливості.

З метою здійснення аналізу процесів економічного розвитку національного господарства сформовано інформаційну базу та побудовано фазову траєкторію за змінними «валовий продукт – темпи зростання».

На фазовій траєкторії точка 1 відповідає стану національного господарства у 1990 р., точка 2 – 1991 р., і, відповідно, точка 25 відповідає стану національного господарства у 2014 р.

Рис. 4. Підсистеми національного господарства

На підставі побудованої фазової траєкторії виявлено нерівномірності економічного розвитку та виділено три топологічні структури упорядкованості системи національного господарства.

Перша топологічна структура – це відрізок від точки 1 до точки 13 (з 1990 по 2002 рр.), який можна характеризувати як траєкторію формування нестійкого граничного циклу. Цьому циклу відповідає система із суперечливими характеристиками й тенденціями, що відображає особливості перехідної або трансформаційної економіки. У цій частині найбільш суттєвим є

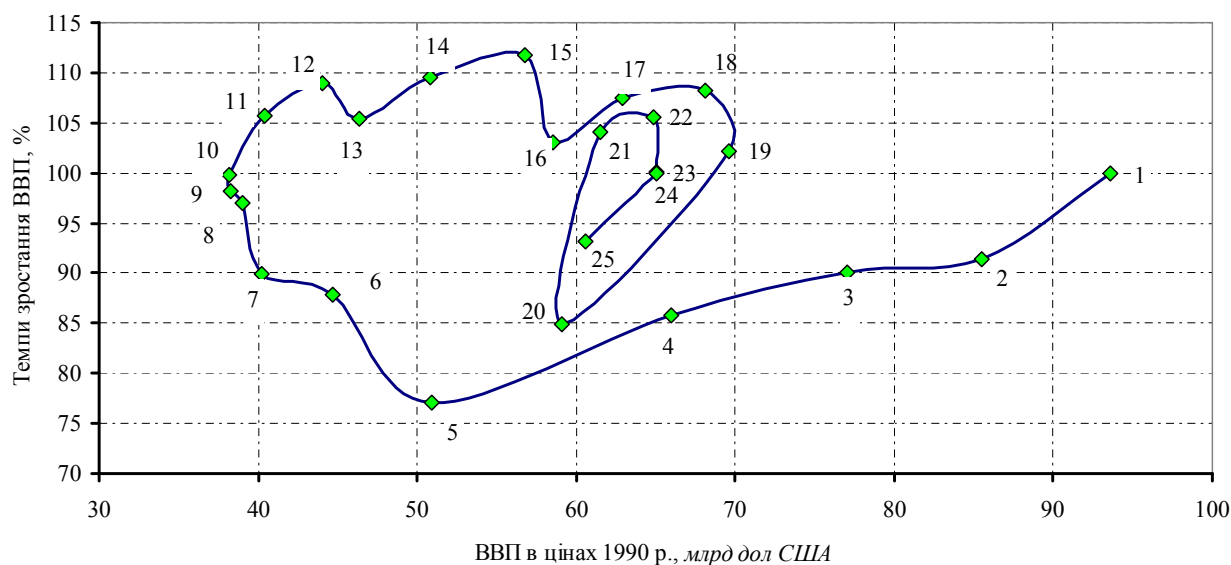

неперервне коливання темпів економічного зростання, що змінюються від 77,12% (точка 5) до 105,45% (точка 13) з різкими падіннями і підйомами.

Друга структура – це відрізок траєкторії розвитку між точками 14 і 18 (з 2003 по 2007 рр.), що означає відносно сталий економічний розвиток національного господарства в умовах збалансованих ринків, досить близьких до упорядкованого стану.

Третя структура – найбільш складний відрізок між точками 18 і 25 (з 2008 по 2014 рр.), який за своєю топологією, на перший погляд, нагадує стійкий граничний цикл. Але з 2007 р. в економіці України почала складатися чітка тенденція до уповільнення темпів економічного зростання і обсягів ВВП.

Фазову траєкторію розвитку національного господарства за 1990–2014 рр. наведено на рис. 5.

(Позначення точок: 1 – 1990 р., 2 – 1991 р., ... , 25 – 2014 р.)

Рис. 5. Фазова траєкторія розвитку національного господарства за 1990–2014 рр.

Доцільність розробки концептуальних положень забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства пов'язана з гіпотезою щодо існування упорядкованого стану системи національного господарства. Згідно з таким станом економічні підсистеми та економічна система в цілому можуть адаптуватися до змін зовнішнього середовища за рахунок збалансованого обміну енергією та інформацією з навколишнім середовищем, змінюючи структуру, функції і процеси функціонування складових підсистем. Запропоновано розглядати національне господарство як економічну систему, що складається із сукупності взаємопов'язаних елементів з позиції динаміки зміни її станів з урахуванням ентропійного аспекту, який пов'язаний з безповоротністю економічних процесів та упорядкованістю економічної системи національного господарства.

У роботі під упорядкованістю економічної системи розуміється постійність характеристик, які є суттєвими для життєдіяльності системи національного господарства та її підсистем за наявності впливу факторів

зовнішнього і внутрішнього середовищ, що створює основу забезпечення сталого економічного розвитку на стратегічну перспективу.

За концептуальною схемою забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства ухвалюються науково обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на забезпечення сталого економічного розвитку (рис. 6).

Рис. 6. Концептуальна схема забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства

Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства розглядається як визначення та створення умов з метою збалансованого розвитку підсистем в системі національного господарства за рахунок реалізації принципів забезпечення сталого економічного розвитку, сформульованих на підґрунті позиції інноваційної спрямованості реального сектора економіки, раціонального природокористування та принципів політики соціальної відповідальності.

Реалізація таких принципів дозволяє визначити основу забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства з урахуванням концептуальних складових.

Процес забезпечення сталого економічного розвитку є сукупністю цілеспрямованих дій, що забезпечують зменшення нерівномірностей у розвитку системи національного господарства за рахунок ефективного використання ресурсів відповідно до визначених взаємозв'язків між підсистемами та

виділення умов переходу системи національного господарства до упорядкованого стану.

Встановлено, що використання сучасних методів досліджень, таких як кластерний аналіз, методи економіко-математичного моделювання дозволяє здійснювати комплексний аналіз економічного розвитку, встановлювати економічні взаємозв'язки у функціонуванні системи національного господарства та створювати наукову основу формування управлінських рішень щодо забезпечення умов сталого економічного розвитку національного господарства.

З метою обґрунтування комплексу управлінських рішень, зокрема спрямованих на забезпечення сталого розвитку окремих підсистем національного господарства, сталого розвитку окремих видів економічної діяльності та розв'язання комплексних проблем економічного, соціального та екологічного спрямування, в роботі запропоновано інформаційне забезпечення вибору варіантності управлінських рішень, що базується на поєднанні комбінованого методу проведення експертизи та комплексної перевірки експертних оцінок. В основу методу проведення експертизи покладено окремі елементи методів Дельфі та SEER (System for Event Evaluation and Review – система оцінок і огляду подій).

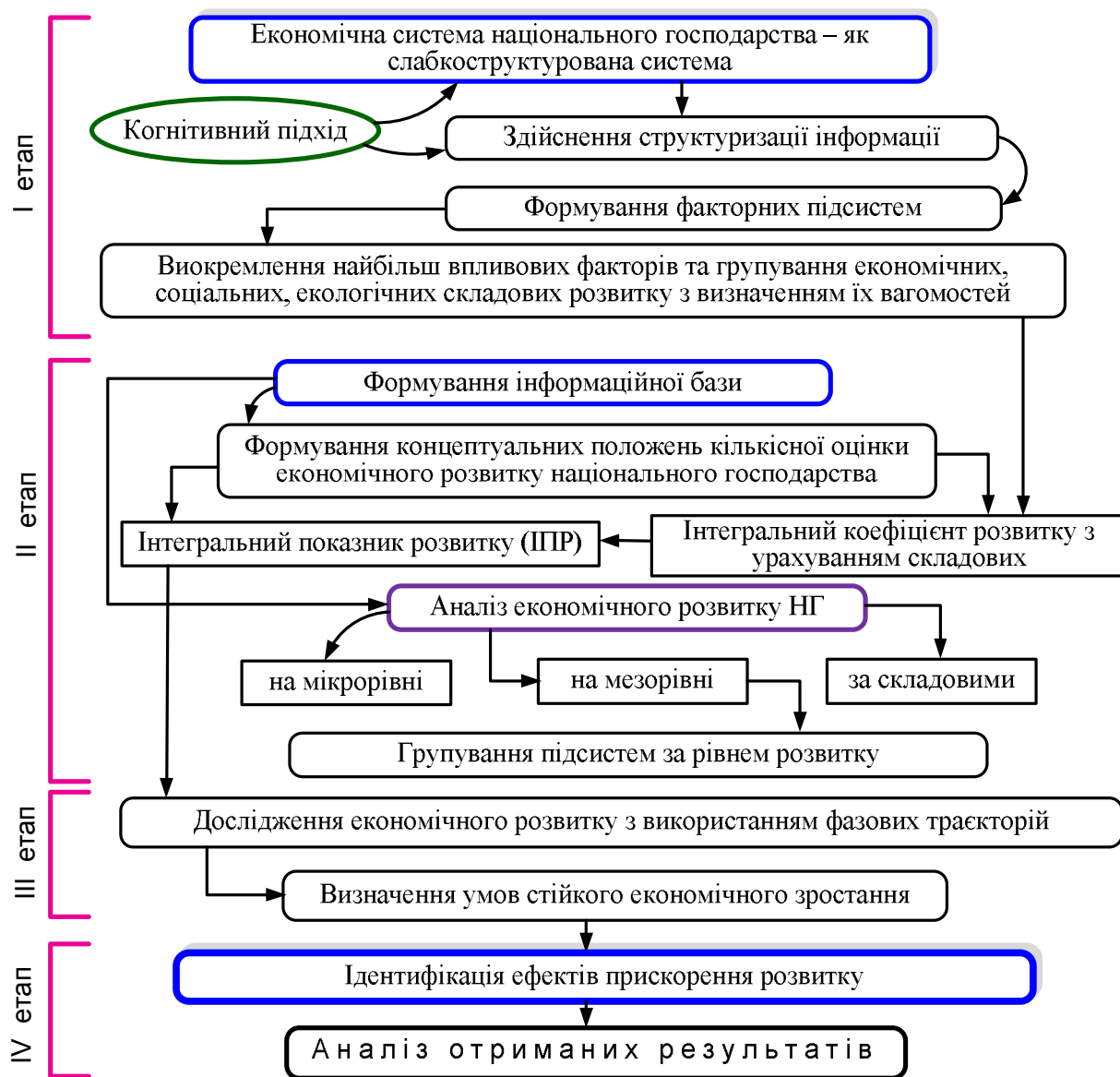
У третьому розділі **«Методологія оцінки економічного розвитку національного господарства»**: обґрунтовано методологію оцінювання економічного розвитку та концептуальну модель оцінки економічного розвитку національного господарства; проведено аналіз економічного розвитку національного господарства та здійснено ідентифікацію ефектів прискорення економічного розвитку національного господарства.

Аналіз наукових підходів до оцінки економічного розвитку свідчить про те, що дотепер залишаються нечітко визначеними поняття й параметри сталого економічного розвитку, науково обґрунтований методичний інструментарій щодо кількісної оцінки економічного розвитку не розроблено, а тому, як наслідок – не уніфіковано методику виявлення та комплексної оцінки існуючих диспропорцій і нерівномірностей розвитку економічної системи національного господарства.

Запропонований методичний підхід до оцінювання економічного розвитку національного господарства включає чотири етапи, що подані у логічній послідовності (рис. 7).

На першому етапі економічну систему національного господарства визначено як слабкоструктуровану систему. За когнітивним підходом здійснено структурування інформації та визначено найбільш впливові фактори.

На другому етапі наведено концептуальні положення кількісної оцінки економічного розвитку національного господарства. Передбачено формування інформаційної бази для проведення аналізу економічного розвитку з урахуванням соціальних, економічних та екологічних показників, що дозволяє визначити нерівномірності економічного розвитку. На третьому етапі здійснюється дослідження економічного розвитку з використанням фазових траєкторій та визначенням умов стійкого економічного зростання.

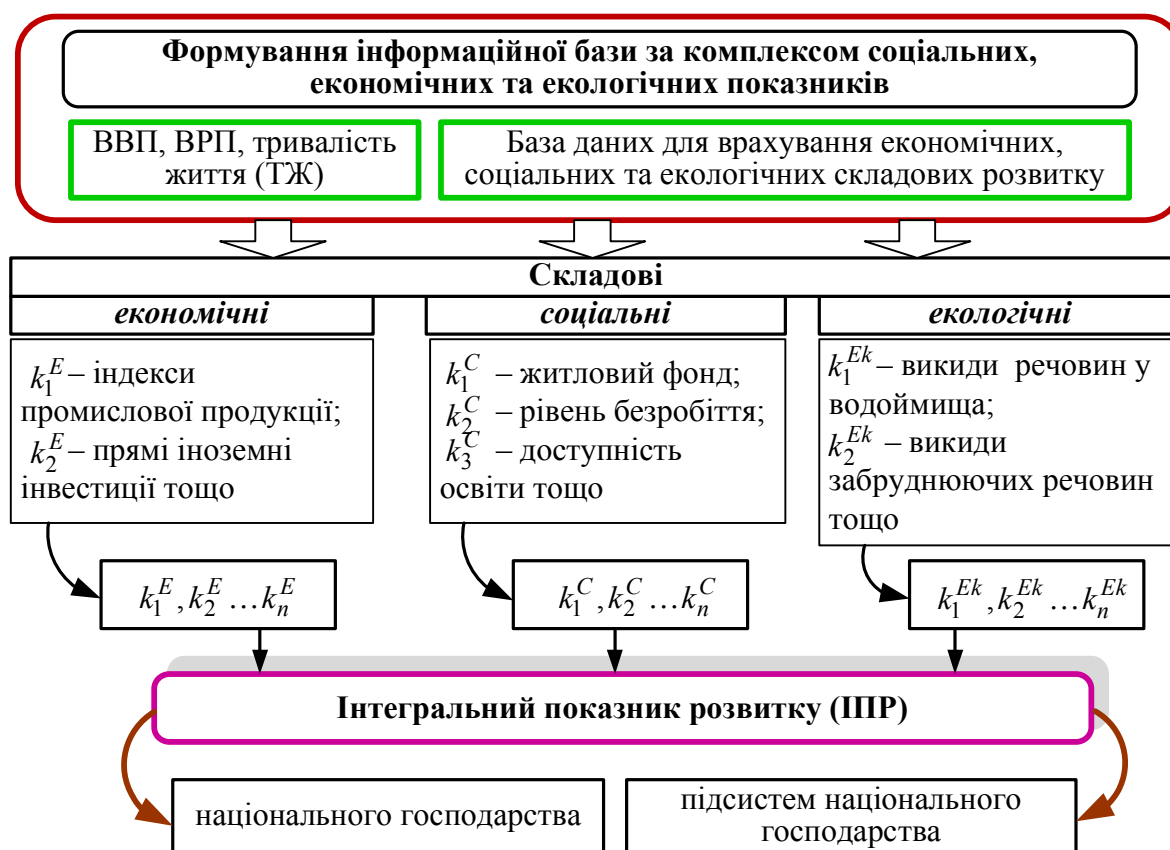

Рис. 7. Методичний підхід до оцінювання економічного розвитку національного господарства

Четвертий етап передбачає ідентифікацію ефектів прискорення економічного розвитку з узагальненням результатів досліджень.

У запропонованій концептуальній моделі оцінки економічного розвитку національного господарства передбачено використання інтегрального показника, який включає три складові компоненти (економічна, соціальна та екологічна) з урахуванням показника ВВП, який вважається найбільш точною характеристикою визначення рівня економічного розвитку та зростання економіки.

Інтегральний показник розвитку національного господарства (ІПР) враховує множини факторів, згруповані за економічною, соціальною та екологічною складовими (рис. 8), що дозволяє визначати рівень економічного розвитку національного господарства за особливостями розвитку його підсистем.

Рис. 8. Інтегральний показник розвитку національного господарства та його складові

За одержаними розрахунками інтегрального показника проведено оцінку економічного розвитку підсистем національного господарства за період 2004–2014 рр., що дозволило визначити групи підсистем з високим, середнім та низьким рівнями економічного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Групування підсистем національного господарства за рівнем розвитку

Рівень розвитку	Підсистеми
Високий ($0,79 \leq R_i < 1$)	$Ps^{Дн}, Ps^{Кв}, Ps^{Пл}$
Середній ($0,57 \leq R_i < 0,79$)	$Ps^{Дон}, Ps^{Хр}, Ps^{Од}, Ps^{Кр}$
Низький ($0,36 < R_i < 0,57$)	$Ps^{Мк}, Ps^{Зп}, Ps^{Вн}, Ps^{См}, Ps^{Чр}, Ps^{Жт}, Ps^{Вл}, Ps^{ІФ}, Ps^{Хм}, Ps^{Чг}, Ps^{Хе}, Ps^{Лг}, Ps^{Лв}, Ps^{Рв}, Ps^{Зк}, Ps^{Чн}, Ps^{Тр}$

Аналіз економічного розвитку за досліджуваний період свідчить про те, що кількість підсистем високого та середнього рівнів залишилася практично незмінною, однак слід констатувати зменшення показника ІПР у середньому на 25%. Частка підсистем низького рівня економічного розвитку становить 72% від загальної кількості, що відображає, по-перше, наявність нерівномірностей економічного розвитку національного господарства, по-друге – стабільно низький рівень економічного розвитку у більшості підсистем національного господарства.

Використання інформації про економічний розвиток у змінних «ІПР – темпи зростання ІПР» дозволило встановити періоди з різною поведінкою системи національного господарства на фазовій траєкторії, а також дати характеристику станів системи національного господарства з позиції упорядкованості системи, виділяючи періоди стійкого та нестійкого економічного зростання, а також передкризовий період.

На основі згрупованих підсистем за рівнем економічного розвитку проведено зіставлення областей за ефектом нарощення розвитку (коефіцієнтом акселерації) та з урахуванням величини мультиплікатора, що дозволило визначити відносну тотожність у процесах економічного розвитку підсистем національного господарства. З метою встановлення комплексної наочної картини розвитку системи національного господарства з використанням отриманих груп підсистем побудовано матрицю економічного розвитку підсистем національного господарства (рис. 9).

	$Ps^{Xp}, Ps^{3k}, Ps^{Лв}, Ps^{Kp}, Ps^{Kв}, Ps^{3п}$	
$Ps^{Xм}, Ps^{Чн}$	$Ps^{Дн}, Ps^{См}, Ps^{Дон}, Ps^{Вн}, Ps^{Рв}, Ps^{Вл}, Ps^{Жг}, Ps^{ІФ}, Ps^{Од}, Ps^{Чр}, Ps^{Xр}$	$Ps^{Пл}$
	$Ps^{Чг}, Ps^{Мк}, Ps^{Тр}$	$Ps^{Лг}$

Рис. 9. Матриця економічного розвитку підсистем національного господарства

Виходячи з вигляду матриці (див. рис. 9), можна констатувати суттєву нерівномірність економічного розвитку національного господарства.

Сформовано гіпотетичне припущення, що нерівномірність у розвитку формується за рахунок неефективного використання ресурсів у системі національного господарства та її підсистемах. У зв'язку з цим доведено доцільність моделювання економічного розвитку з метою визначення домінантних фактори та рівня їх впливу на процеси економічного розвитку.

У четвертому розділі «**Моделювання економічного розвитку національного господарства**»: обґрунтовано методичний інструментарій моделювання економічного розвитку та модель кількісної оцінки нерівномірностей економічного розвитку; здійснено групування підсистем національного господарства за результатами моделювання з визначенням ефектів масштабу; систематизовано фактори впливу на процеси економічного розвитку; встановлено взаємозв'язки між економічними параметрами у розвитку національного господарства.

За системним і кластерним підходами виділено домінуючі види економічної діяльності за типовістю галузей з використанням питомої ваги

доходів від реалізації. Доведено доцільність використання апарату виробничих функцій при проведенні досліджень економічного розвитку, що дозволило на цій підставі, а також з урахуванням прогнозування динаміки зростання випуску продукції, фактичного масштабу виробництва за кожним видом економічної діяльності встановити пріоритети економічного розвитку за рівнем домінування визначених екстенсивних та інтенсивних факторів економічного зростання.

Результати проведених досліджень з урахуванням критерію оцінки ефекту масштабу і впливу домінуючих факторів на процеси економічного розвитку подано у матричному вигляді на рис. 10.

ВЕД з домінуючим впливом інтенсивних факторів розвитку, $\alpha > \beta$			L
ВЕД з домінуючим впливом екстенсивних факторів розвитку, $\alpha < \beta$	B, F, J, O, P, Q	A, C, E, G, H, M, N, S, R	D, K
	ВЕД з низьким ефектом масштабу, $\alpha + \beta \leq 1$	ВЕД із середнім ефектом масштабу, $1 < \alpha + \beta < 1,1$	ВЕД з високим ефектом масштабу, $\alpha + \beta \geq 1,1$

Рис. 10. Групування підсистем національного господарства за впливом факторів розвитку і ефектом масштабу

Отже, з одного боку, спостерігається домінування екстенсивних факторів економічного розвитку, що пов'язано з недостатнім залученням новітніх, інноваційних технологій до реального сектора національного господарства, а з іншого – національне господарство як система характеризується домінуванням підсистем з низьким ефектом масштабу (табл. 2). У структурі національного господарства суттєво домінують підсистеми з низьким ефектом масштабу.

Доведено, що поступове усунення існуючих нерівномірностей здійснюється за допомогою сукупності економічних механізмів, що потребують більш ґрунтовних досліджень процесів функціонування економічної системи з урахуванням використаних ресурсів.

Побудова множинної регресійної моделі економічної системи національного господарства базується на відборі факторних ознак, що найбільше впливають на результативну ознаку. За результативну ознаку прийнято економічний показник – валовий внутрішній продукт. Для встановлення взаємозв'язку між результативним економічним показником і рядом факторних ознак на етапі попереднього аналізу виділено

Таблиця 2

Групи підсистем національного господарства за критерієм ефекту масштабу

Група	Частка, %
1 – ВЕД з низьким ефектом масштабу	66,48 %
2 – ВЕД із середнім ефектом масштабу	21,44 %
3 – ВЕД з високим ефектом масштабу	12,08 %

такі фактори: валове нагромадження основного капіталу (X_1), витрати на оплату праці (X_2), використання паливно-енергетичних ресурсів (X_3), прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україні (X_4) та капітальні інвестиції (X_5). Дослідження проведено у два етапи. На першому етапі встановлено взаємозв'язки між результативним економічним показником і рядом факторних ознак, а на другому – покрокове формування множини факторних ознак для побудови багатфакторної математичної моделі економічної системи національного господарства.

Результати розрахунків (табл. 3) відображають варіацію результативної ознаки під впливом окремих факторів та їх поєднань.

Таблиця 3

Варіативність результативної ознаки

За окремими факторами				
X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
92,18 %	90,74 %	67,36 %	65,40 %	90,08
За поєднанням окремих факторів				
X_1 и X_2	X_1 и X_3	X_1 и X_4	X_1 и X_5	
92,69 %	92,44 %	93,77 %	92,99 %	

Отже, можна констатувати, що кореляційний зв'язок між результативним і факторними ознаками сильніший, ніж той, що визначено за значеннями парних коефіцієнтів кореляції. Коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,985$, тобто фактори X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 , на 98,54% відображають варіацію валового внутрішнього продукту, а вплив інших (неврахованих) факторів складає 1,46%. Таким чином, отримано адекватну багатфакторну регресійну модель економічної системи національного господарства.

За багатфакторними моделями виробничих функцій визначено взаємодію виробничих процесів за видами економічної діяльності та закономірності зміни показників економічного розвитку залежно від зміни ресурсів. Це дозволило здійснити оцінку і прогнозування процесів економічного розвитку та ухвалити рішення щодо управління витратами ресурсів стосовно підвищення ефективності їх використання та забезпечення умов сталого економічного розвитку.

Застосування багатфакторних моделей виробничих функцій підтвердило взаємозв'язки результатів діяльності основних підсистем національного господарства з витратами ресурсів у реальному секторі, що стало науковою основою прийняття обґрунтованих рішень щодо формування системи стратегічного забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Виходячи зі складності економічної системи національного господарства, проведено кількісну оцінку рівня нерівномірностей економічного розвитку національного господарства. Методичний підхід до визначення нерівномірностей у розвитку національного господарства, розроблений за принципом системності, враховує властивість невизначеності економічних систем (рис. 11).

Рис. 11. Визначення нерівномірності розвитку національного господарства за принципом системності та властивості невизначеності

Для кількісного аналізу нерівномірностей економічного розвитку використано показники асиметрії, диспропорції та поляризації.

Диспропорцією розвитку національного господарства є нерівномірність у процесах розвитку, яка проявляється у порушенні визначених співвідношень підсистем або груп підсистем національного господарства між собою.

Асиметрією розвитку національного господарства є нерівномірність у процесах економічного розвитку, що проявляється у порушенні параметрів розвитку стосовно середнього значення за досліджуваною сукупністю або прийнятої норми параметрів розвитку. Поляризація розвитку національного господарства – нерівномірність у процесах розвитку, що показує максимальну величину розбіжностей значень досліджуваного показника в існуючому варіаційному ряді.

Запропоновано модель кількісної оцінки нерівномірностей економічного розвитку національного господарства за показниками поляризації, асиметрії та диспропорції:

$$Nr = (|As| + Ds + Pr) / 3, \quad (2)$$

де *Nr* – показник нерівномірності; *As* – показник асиметрії; *Ds* – показник диспропорції; *Pr* – показник поляризації.

Результати проведених досліджень дозволяють констатувати, що нерівномірність економічного розвитку національного господарства зростає у

роки підвищення рівня розвитку національного господарства, у зв'язку з чим виникає необхідність розробки системи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

У п'ятому розділі **«Система забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства»**: розроблено механізм інформаційно-аналітичного забезпечення сталого економічного розвитку та методичний підхід до визначення рівня упорядкованості системи національного господарства; сформовано систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства та запропоновано послідовність реалізації управлінських рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку.

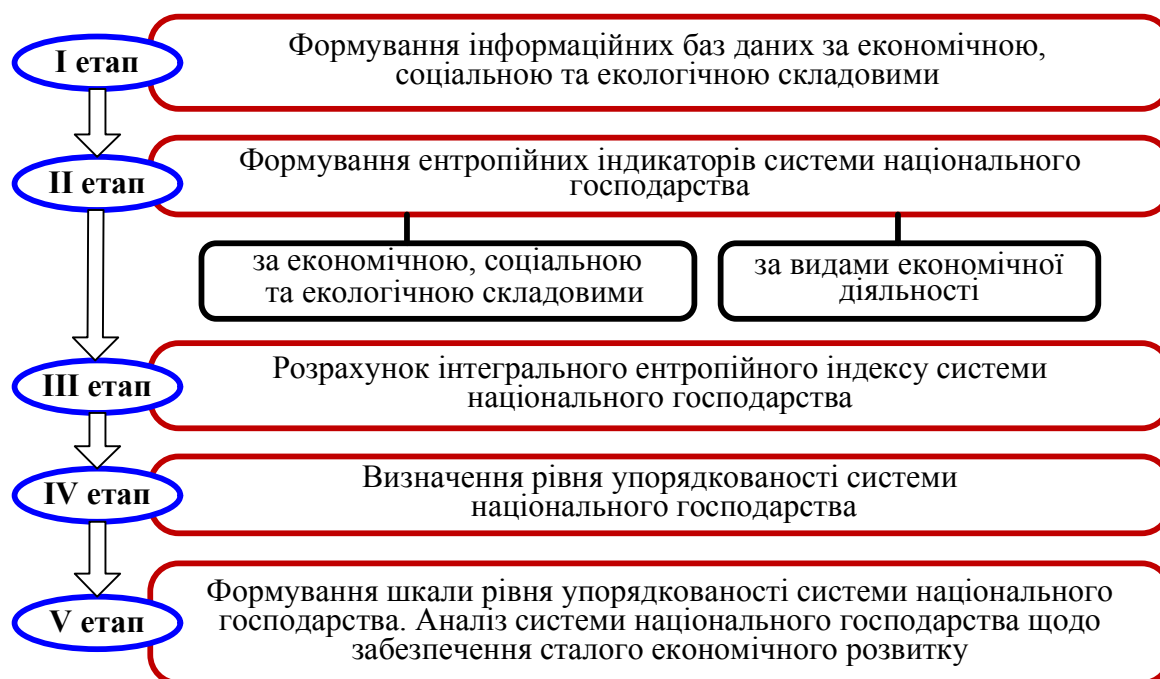
Запропоновано механізм забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, який поєднує сукупність аналітичних методів та економіко-математичних моделей, комплекс засобів, прийомів та інструментів, що дозволяє сформулювати та обґрунтувати рішення щодо забезпечення сталого розвитку національного господарства. Процес формування управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку, розглядається із системних позицій; його домінуючим елементом є аналітична обробка інформації для наукового обґрунтування таких рішень. Формування рішень потребує якісного інформаційного забезпечення з упорядкованою інформацією та сучасними технологіями щодо її аналітичної обробки.

У роботі сформовано інформаційну базу існуючих стратегій розвитку підсистем національного господарства та здійснено аналіз за встановленими критеріями оцінки відповідно до складових елементів стратегій з урахуванням визначених взаємозв'язків між цими елементами. Доведено доцільність проведення кількісного аналізу стратегій розвитку з використанням інтегральної оцінки, що дозволяє визначити рейтинг кожної з підсистем національного господарства з урахуванням рівня їх якості.

Сформовано інформаційну модель процесу забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Підтримку інформаційної моделі становить інформаційно-аналітичне забезпечення, яке пропонується у вигляді комплексу підсистем – інформаційно-аналітичних модулів з основними аналітичними компонентами, що забезпечує постійний моніторинг зовнішніх і внутрішніх потоків інформації для аналізу, прогнозування, синтезу та прийняття управлінських рішень. Доведено доцільність використання показника упорядкованості.

Упорядкованість складної економічної системи національного господарства визначено за «шеннонівським» поняттям ентропії як кількісної міри економічної інформації. Послідовність дій означеного процесу подано на рис. 12.

За результатами дослідження у науковий обіг введено поняття ентропійних індикаторів та інтегрального ентропійного індексу системи національного господарства, що є базою для кількісної оцінки рівня забезпечення сталого економічного розвитку. З такої позиції ентропійні індикатори розглядаються як показники оцінки рівня неупорядкованості системи національного господарства за прийнятими факторами.

Рис. 12. Етапи визначення рівня упорядкованості системи національного господарства

Запропоновано інтегральний індекс упорядкованості системи національного господарства визначати за формулою:

$$R_{уп}^{НГ} = 1 - \frac{I_{реал}}{I_{макс}} = \frac{НІ}{I_{макс}}, \quad (3)$$

де $I_{реал}$ – реальне або поточне значення інтегрального ентропійного індексу системи національного господарства; $НІ$ – негентропія системи національного господарства; $I_{макс}$ – максимальне значення інтегрального ентропійного індексу системи національного господарства.

Таблиця 4

Упорядкованість системи національного господарства

Рік	Індекс упорядкованості системи національного господарства
2005	0,181
2006	0,059
2007	0,132
2008	0,119
2009	0,092
2010	0,001
2011	0,008
2012	0,027
2013	0,032
2014	0,264

Інтегральний ентропійний індекс системи національного господарства є показником оцінки рівня упорядкованості системи національного господарства, що враховує сумарну дію економічних, соціальних та екологічних факторів.

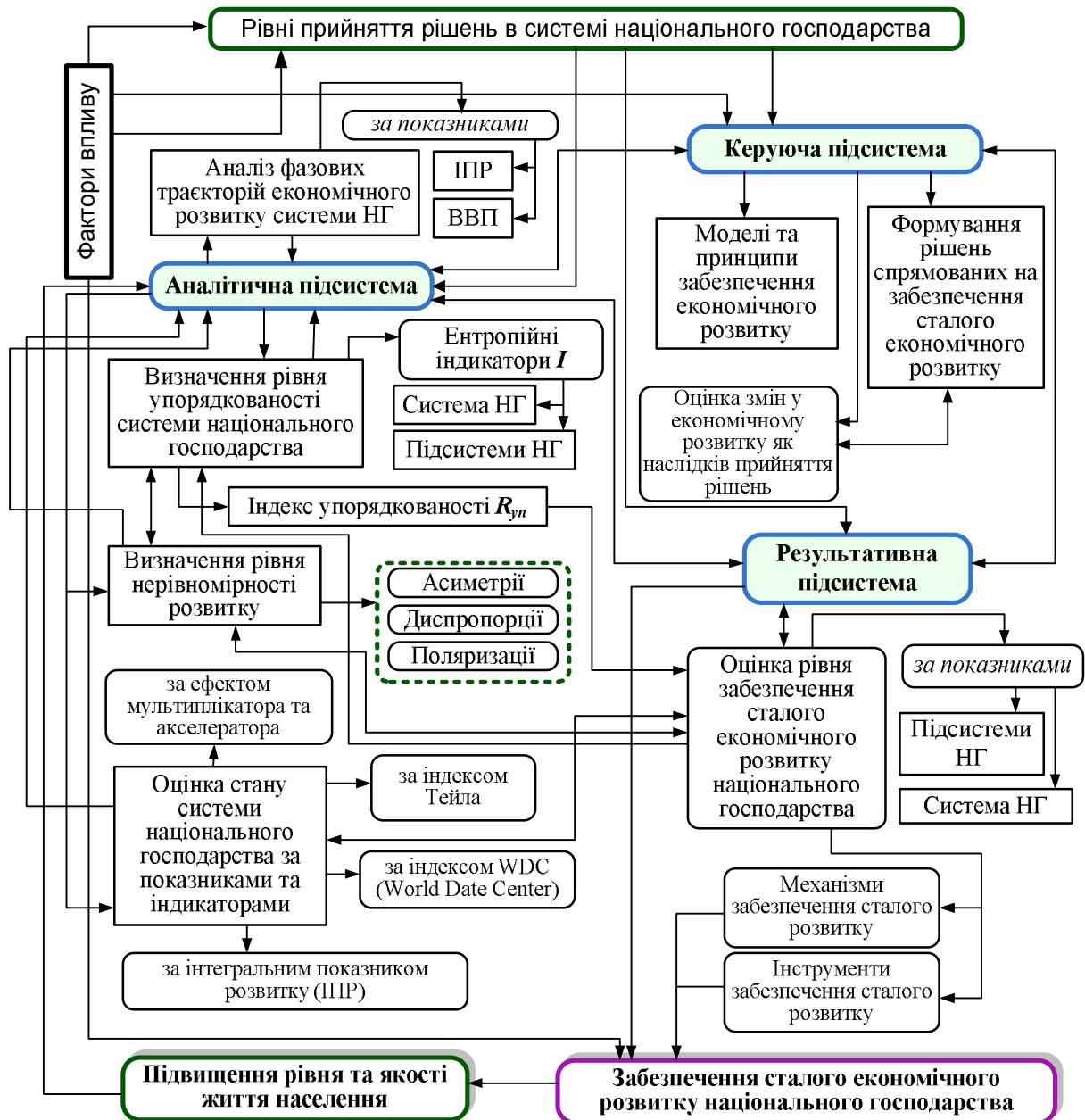
Упорядкованість системи національного господарства визначено за сформованим індексом (табл. 4) та запропонованою шкалою оцінки рівня упорядкованості системи національного господарства.

Динамічні дослідження дозволяють зробити такі висновки: низький рівень упорядкованості спостерігався у 2006 р., 2009–2013 рр.; середній рівень упорядкованості – у

2005, 2007, 2008, 2014 рр. У досліджуваному періоді високого рівня упорядкованості системи національного господарства не виявлено.

Доведено, що для підвищення організованості й упорядкованості системи національного господарства необхідно сформувати відповідний комплекс керуючих впливів.

Сформовано систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства (рис. 13), яка являє собою взаємопов'язану сукупність аналітичної, керуючої та результативної підсистем, що функціонують з метою формування стратегічних рішень за визначеними умовами упорядкованості економічної системи на базі використання комплексу моделей та аналітичних технологій.

Рис. 13. Складові системи забезпечення сталого розвитку національного господарства

З метою практичної реалізації розробленої системи здійснено визначення взаємозв'язків в економічній системі національного господарства.

У дослідженні взято за основу розроблені когнітивні карти та концептуальні положення, а також запропоновано модель регулювання процесів забезпечення сталого економічного розвитку з урахуванням економічної, соціальної та екологічної складових:

$$\Delta Y(t+1) = [A \cdot \Delta \bar{Y}(t) + B \cdot \Delta \bar{U}(t)]^{ек} + [A \cdot \Delta \bar{Y}(t) + B \cdot \Delta \bar{U}(t)]^{соц} + [A \cdot \Delta \bar{Y}(t) + B \cdot \Delta \bar{U}(t)]^{екол}, \quad (4)$$

де $\Delta \bar{Y}(t)$ – вектор приростів координат вершини когнітивної карти розмірності n ; $\Delta \bar{U}(t)$ – вектор приростів керувань розмірності m , що безпосередньо діють на вершини когнітивної карти через матрицю $B(n \times m)$ на момент часу t .

Вершиною когнітивної карти є індекс упорядкованості системи національного господарства. З метою практичної реалізації моделі визначено взаємозв'язки в економічній системі національного господарства. Розроблено багатofакторну регресійну модель упорядкованості системи національного господарства залежно від ентропійних індикаторів:

$$Y = 1,0003 - 0,15773 \cdot I_{ек} - 0,16285 \cdot I_{соц} - 0,1571 \cdot I_{екол}, \quad (5)$$

де $I_{ек}$, $I_{соц}$, $I_{екол}$ – ентропійні індикатори відповідно до економічної, соціальної та екологічної складових.

Результати моделювання (табл. 5) показують, що зменшення у середньому значення ентропії на одну одиницю призводить до підвищення упорядкованості системи національного господарства на 2,73%.

Таблиця 5

**Рівень упорядкованості системи національного господарства
за рахунок впровадження управлінських рішень**

Зменшення ентропії у середньому за складовими, од.	Значення ентропійних індикаторів			Значення упорядкованості, од.	Зміна показника упорядкованості, %
	$I_{ек}$	$I_{соц}$	$I_{екол}$		
1	1,903	1,265	1,417	0,272	2,731
2	1,887	1,249	1,403	0,280	5,433
3	1,868	1,236	1,389	0,287	8,205
4	1,839	1,231	1,373	0,295	11,160
5	1,828	1,215	1,357	0,302	13,798
6	1,802	1,203	1,349	0,309	16,522

У дисертації запропоновано авторський підхід до формування комплексу заходів з підвищення упорядкованості системи національного господарства.

Сукупність суб'єктів регулювання процесів забезпечення сталого економічного розвитку наведено на рис. 14.

Виділено такі рівні державного регулювання процесів забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: макрорівень – рівень національного господарства у цілому; мезорівень – рівень функціонування підсистем національного господарства; мікрорівень – рівень функціонування окремих суб'єктів господарювання.

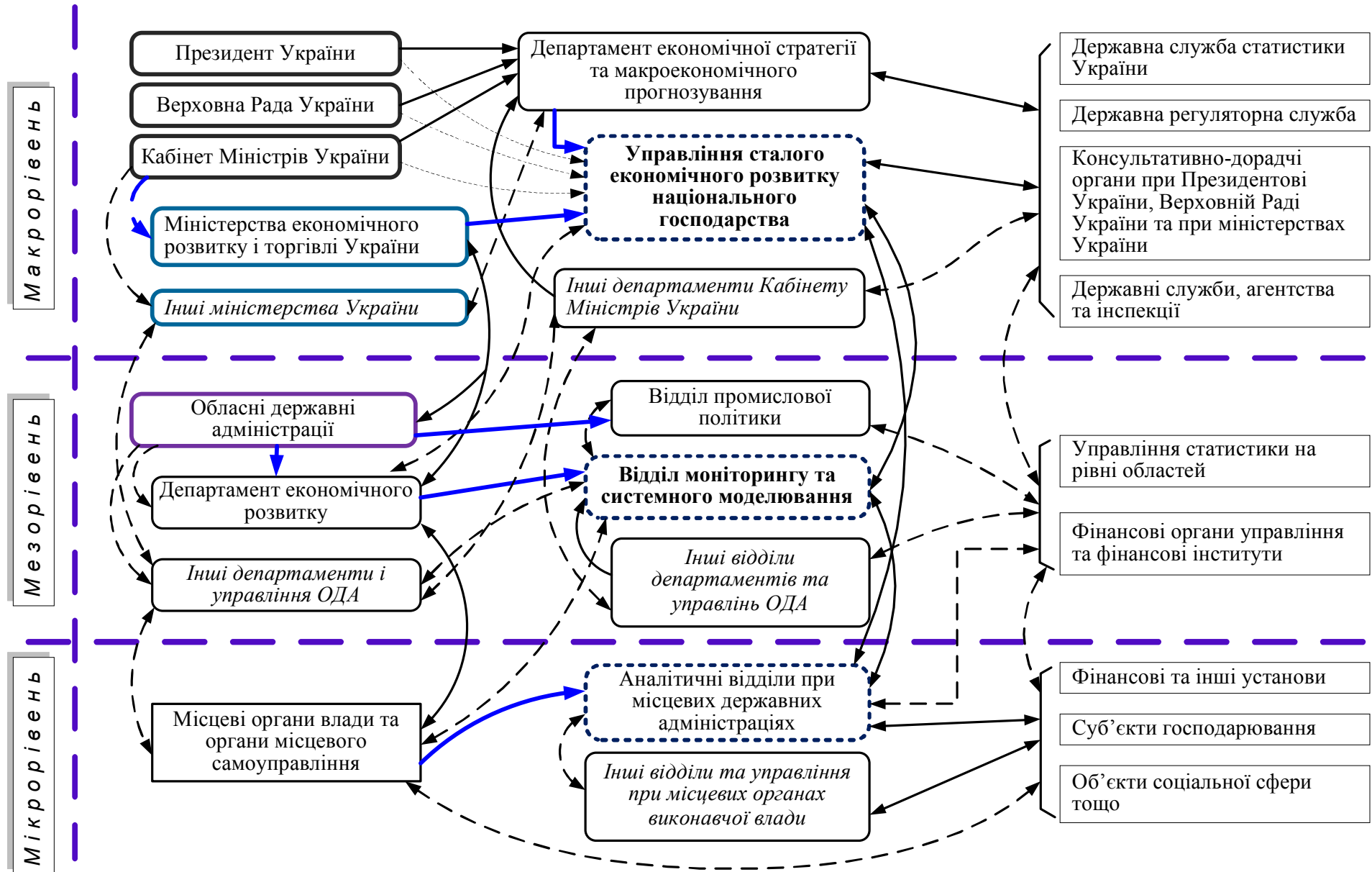

Рис. 14. Суб'єкти регулювання процесів забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства

Реалізація концептуальних та методологічних розробок потребує створення на всіх рівнях державного управління відповідних структур, обладнаних сучасними інформаційними приладами та іншими засобами, із залученням фахівців з моделювання складних економічних систем, які мають доступ до економічної інформації. Окреслено позиціонування цих структур на кожному рівні національного господарства із зазначенням вертикальної та горизонтальної інтеграції відповідних аналітичних утворень. Також зазначається, що для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень і оперативного вирішення питань необхідна відповідна інтегрована система моніторингу та аналітичної обробки інформації.

З метою найбільш ефективної роботи таких структур запропоновано створення інформаційно-аналітичної системи «Моніторинг, аналіз та прогнозування економічного розвитку національного господарства», основними завданнями якої є: формування баз даних та сховища даних за соціально-економічними та бюджетно-фінансовими показниками; моделювання й аналіз діяльності підсистем національного господарства; реалізація сценарного та цільового прогнозування сталого економічного розвитку національного господарства.

Таким чином, інформаційно-аналітична система зазначених рівнів дозволяє акумулювати та ефективно обробляти значні обсяги статистичної інформації, виявляти тенденції економічного розвитку кожного сектора національного господарства; проводити комплексний аналіз економічних, соціальних і екологічних процесів; скорочувати терміни та підвищувати якість розробки управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

За результатами дослідження запропоновано створити національну агенцію з питань забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено вирішення важливої наукової проблеми шляхом обґрунтування концептуальних, методологічних та прикладних основ забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. На підставі отриманих результатів сформульовано такі висновки:

1. За результатами системних досліджень еволюції концептуальних підходів до формування базових елементів забезпечення сталого економічного розвитку з урахуванням існуючих методологічних принципів, узагальнених визначень економічної системи національного господарства та розуміння сутності сталого економічного розвитку обґрунтовано теоретичні, методологічні та прикладні основи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. На підставі узагальнення наукових підходів наведено розуміння сутності забезпечення сталого економічного розвитку, що визначено як системний процес, який дозволяє за рахунок використання комплексу аналітичних методів та економіко-математичних

моделей проаналізувати розвиток національного господарства з урахуванням стану його підсистем, розробити головні стратегічні напрями та заходи збалансованого розвитку в умовах динамічної зміни зовнішнього середовища.

2. Доведено, що рівень забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства зумовлюється системною взаємодією суттєвої кількості факторів, що згруповані за економіко-технологічними, соціальними та природно-екологічними складовими. У роботі виокремлено економічні, соціальні, екологічних, часові та просторові фактори, які найбільше впливають на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Складові забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, які згруповані за функціональним спрямуванням, включають: елементи цільового призначення; наукові підходи, методи та моделі інформаційно-аналітичного забезпечення, а також принципи, інструменти та заходи організаційного забезпечення.

Обґрунтовано методологічні основи забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, які базуються на поєднанні сукупності наукових підходів та гіпотез, методів, моделей та засобів, що є підставою для формування стратегічних рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку.

3. Здійснено структурування економічної інформації за допомогою методів когнітивного моделювання. Розроблено когнітивну модель економічного розвитку за множиною показників, за якою сформовано факторні підсистеми із сукупністю показників для кількісної оцінки економічного розвитку національного господарства. Виділено групи факторів, які впливають на процеси економічного розвитку. Згідно з концептуальними положеннями забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства з урахуванням сформованих факторних підсистем виділено соціальні, економічні та екологічні складові розвитку, визначено їх сутність та особливості. При цьому національне господарство розглядається як складна відкрита система з встановленням закономірностей розвитку такого класу систем, головною особливістю яких є упорядкованість, що полягає у здатності економічної системи національного господарства зберігати стабільність внутрішнього середовища за рахунок узгодженості між складовими системи національного господарства, а також у взаємодії із зовнішнім середовищем.

4. Розроблено концептуальну схему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства. Доведено доцільність формування умов забезпечення сталого економічного розвитку на підставі висунутої гіпотези про існування упорядкованого стану економічної системи національного господарства, в умовах якого національне господарство як система може адаптуватися до змін зовнішнього середовища, змінюючи структуру, функції складових елементів та підсистем, а також характеристики процесів економічного розвитку. Запропоновано використання «шеннонівського» поняття ентропії для кількісної міри економічної інформації, що дозволяє за ентропійним підходом та принципом системності й врахування властивості невизначеності економічних систем розглядати процес економічного розвитку

національного господарства як процес переходу з одного стану в інший з формуванням траєкторій економічного розвитку та визначенням умов стійкості цих процесів.

Побудовано логічну послідовність дій при формуванні стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку з уникненням його нерівномірностей.

5. Удосконалено інформаційне забезпечення вибору варіантності управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, за рахунок поєднання комбінованого методу проведення експертизи та комплексної перевірки експертних оцінок цих рішень. Використання інформаційного забезпечення дозволяє ухвалювати управлінські рішення, спрямовані на забезпечення сталого розвитку областей України, окремих видів економічної діяльності та комплексні рішення економічного, соціального та екологічного спрямування.

6. Обґрунтовано методичні підходи до оцінювання економічного розвитку, які передбачають проведення комплексних досліджень в умовах стохастичного впливу факторів зовнішнього середовища та здійснення аналітичної обробки результатів досліджень, що дозволяє згрупувати підсистеми національного господарства за рівнем економічного розвитку та ідентифікувати ефекти прискорення економічного розвитку. Результати досліджень дозволили встановити нерівномірність економічного розвитку національного господарства та визначити основи формування обґрунтованих рішень стосовно векторів стратегічного розвитку.

7. Удосконалено концептуальну модель оцінки економічного розвитку, в якій запропоновано використовувати інтегральний показник розвитку з урахуванням впливу соціальної, економічної та екологічної складових, сформованих за факторними підсистемами. Практичне використання моделі дозволяє здійснювати групування підсистем національного господарства та виділяти підсистеми високого, середнього і низького рівнів економічного розвитку.

8. Обґрунтовано методичний інструментарій моделювання економічного розвитку національного господарства за виробничими функціями кожної підсистеми національного господарства, що дозволяє встановлювати економічні взаємозв'язки і визначати екстенсивні та інтенсивні фактори економічного зростання. За означеним підходом проведено групування підсистем з визначенням пріоритетності їх ролі у розвитку національного господарства.

Встановлено взаємозв'язки між економічними показниками, які є науковою основою прийняття обґрунтованих рішень щодо забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства на стратегічну перспективу.

9. Удосконалено модель кількісної оцінки нерівномірностей економічного розвитку національного господарства на підставі синергетичного поєднання індикаторів поляризації, асиметрії та диспропорції, що забезпечило групування підсистем національного господарства за рівнем економічного

розвитку з кількісним визначенням нерівномірностей областей, секторів національного господарства за видами економічної діяльності та окремих факторних показників. Це дозволило виявити суттєві нерівномірності економічного розвитку, які зростають в періоди підвищення рівня економічного розвитку національного господарства.

10. Удосконалено механізм забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, в якому виділено елементи, що дозволяють формувати стратегічні рішення щодо забезпечення сталого економічного розвитку. Для практичної реалізації запропонованого механізму розроблено інформаційну модель процесу забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства та відповідне інформаційно-аналітичне забезпечення.

11. Розроблено методичний підхід до оцінки рівня упорядкованості системи національного господарства на підставі інтегрального ентропійного індексу, сформованого на основі ентропійного підходу та синергетичного поєднання ентропійних індикаторів з урахуванням сукупної взаємодії соціальної, економічної та екологічної складових. Сформовано шкалу оцінки рівня упорядкованості, яка дозволяє визначати рівень забезпечення сталого економічного розвитку системи національного господарства.

12. Сформовано систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства, яка включає три підсистеми: аналітичну, керуючу та результативну. Сама ж система є взаємопов'язаною сукупністю визначених підсистем, функціонування яких забезпечує прийняття стратегічних рішень за умовами упорядкованості економічної системи із застосуванням комплексу моделей та аналітичних технологій. Запропоновано створити аналітичні відділи при департаментах економічного розвитку на обласному та державному рівнях управління національним господарством.

Отримані результати можуть бути використані як науково-методологічні основи системного дослідження проблем, пов'язаних з формуванням та науковим обґрунтуванням стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Паршин Ю.І. Стратегія забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: теорія, методологія і практика: монографія / Ю.І. Паршин. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016. – 408 с.

2. Паршин Ю.І. Моделювання економічного розвитку Дніпропетровської області / Ю.І. Паршин // Інноваційно-інвестиційна політика сталого розвитку регіонів України: від теорії до практики: колективна монографія в 2-х томах. Т.2. / за заг. ред. К.Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2012. – С. 141–151.

3. Паршин Ю.І. Концептуальні аспекти управління розвитком регіональних економічних систем / Ю.І. Паршин // Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем (новий погляд): колективна монографія / загальна редакція д-ра екон. наук, проф. Р.Р. Тіміргалєєвої. – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2014. – С. 283–294.

4. Parshin Y.I. Complex research of national economic development by determination of the equilibrium states / Y.I. Parshin // Socio-economic problems of management: Collective monograph. – Thorpe-Bowker®, Melbourne, Australia, 2015. – P. 292–299¹.

Статті у наукових фахових виданнях України

5. Паршин Ю.І. Економічний аналіз добувної галузі Дніпропетровської області: стан, динаміка, перспективи / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Національного гірничого університету. – 2011. – № 3. – С. 137–143.

6. Паршин Ю.І. Формирование множества факторных признаков для разработки регрессионной модели экономики Днепропетровской области / Ю.І. Паршин // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – №6 (69). – С. 77–81.

7. Паршин Ю.І. Разработка множественной регрессионной модели функционирования экономики Днепропетровской области / Ю.І. Паршин // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2013. – №1 (70). – С. 70–75.

8. Паршин Ю.І. Оцінка регіонального розвитку за комплексною системою показників / Ю.І. Паршин // Економіка і регіон. – 2013. – №4 (41). – С. 22–27.

9. Паршин Ю.І. Інформаційне забезпечення стратегії сталого економічного розвитку регіону / Ю.І. Паршин // Культура народів Причорномор'я. – 2013. – № 265, Т. 2. – С. 58–62.

10. Паршин Ю.І. Дослідження дисбалансів у розвитку регіональних економічних систем на основі ентропійного підходу / Ю.І. Паршин // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2013. – Вип. 1, Т. 2. – С. 133–138.

11. Паршин Ю.І. Інтегральна оцінка ефективності економічного розвитку регіону / Ю.І. Паршин // Економіка розвитку. – 2014. – №1 (69). – С. 27–33.

12. Паршин Ю.І. Оцінка нерівномірності економічного розвитку за індикаторами поляризації та асиметрії / Ю.І. Паршин // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – №24. – С. 28–33.

13. Паршин Ю.І. Формування стратегічних рішень щодо забезпечення сталого розвитку національного господарства [Електронний ресурс] / Ю.І. Паршин // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – №2. – С. 303–307. – Режим доступу до журналу: <http://www.global-national.in.ua>

14. Паршин Ю.І. Визначення рівноважних станів у розвитку економічної системи національного господарства / Ю.І. Паршин // Вісник Приазовського

¹ Міжнародні наукометричні бази: The monograph is included in scientometric database RSCI.

державного технічного університету. Сер.: Економічні науки: зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2014. – Вип. 28. – С. 149–155.

15. Паршин Ю.І. Оцінка розвитку національної економіки / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. № 9. – Ч. 6. – С. 31–34.

16. Паршин Ю.І. Моніторинг розвитку національної економіки за соціальними, економічними та екологічними аспектами / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Економіка». – 2014. – Т. 19, Вип. 5-6. – С. 18–21.

17. Паршин Ю.І. Концептуальні аспекти стратегічного забезпечення сталого розвитку національної економіки / Ю.І. Паршин // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2015. – №1 (35). – С. 42–46.

18. Паршин Ю.І. Когнітивне моделювання сталого розвитку національного господарства [Електронний ресурс] / Ю.І. Паршин // Ефективна економіка. – 2015. – №1. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

19. Паршин Ю.І. Методика оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку / Ю.І. Паршин // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – №4. – С. 18–22.

20. Паршин Ю.І. Концептуальні підходи до формування стратегії забезпечення сталого розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Економіка та держава. – 2015. – № 3. – С. 55–58.

21. Паршин Ю.І. Оцінка стану економічної системи національного господарства за показниками ентропії / Ю.І. Паршин // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – №1 (82). – С. 16–20.

22. Паршин Ю.І. Формування кластерів національного господарства за типом розвитку з урахуванням ефекту виробництва / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. № 10. – Ч. 3. – С. 26–29.

23. Паршин Ю.І. Методи та інструменти забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства [Електронний ресурс] / Ю.І. Паршин // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2015_1_30.pdf

24. Паршин Ю.І. Індикатори забезпечення сталого розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: зб. наук. праць. – Чернівці: БДФЕУ, 2015. – Вип. 28, Ч. 3. – С. 40–43.

25. Паршин Ю.І. Концептуальна модель системи забезпечення сталого розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – Вип. № 16, Ч. 2. – С. 35–38.

Статті у закордонних виданнях та виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз

26. Паршин Ю.І. Оцінка інвестиційної діяльності регіонів України з урахуванням ефектів прискорення розвитку / Ю.І. Паршин // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – Вип. 2 (41). – С. 80–84².

27. Паршин Ю.І. Розробка організаційно-економічного механізму управління сталим економічним розвитком регіону / Ю.І. Паршин // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – Вип. 3 (42). – С. 39–43².

28. Parshin Y.I. Complex method for researching of the regional economic system / Y.I. Parshin // Nauka i Studia. – Przemysl: Nauka i Studia, 2013. – Nr 11 (79). – P. 77–83.

29. Parshin Y.I. Classification of the regional economic activity by factors of economic growth / Y.I. Parshin // Nauka i Studia. – Przemysl: Nauka i Studia, 2013. – Nr 26 (94). – P. 46–52.

30. Паршин Ю.І. Аналіз нерівномірностей розвитку національної економіки з визначенням ефектів акселератора і мультиплікатора / Ю.І. Паршин // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – №91. – С. 50–62³.

31. Паршин Ю.І. Моделювання економічного розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2014. – №92. – С. 176–185³.

32. Паршин Ю.І. Трьохвимірна модель стратегічного забезпечення сталого економічного розвитку / Ю.І. Паршин // Сьвременни проблеми на региональному развитіе. Сьбрани статии. Т. 1. – Пловдив, България: Академично издателство на Аграрния университет, 2014. – С. 68–70⁴.

33. Паршин Ю.І. Аналіз стану національного господарства на сучасному етапі розвитку / Ю.І. Паршин // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2015. – №95. – С. 102–110³.

34. Parshin Y.I. Complex research of national economic development and clusters forming / Y.I. Parshin // Nauka i Studia. – Przemysl: Nauka i Studia, 2015. – Nr 8 (139). – P. 33–39.

35. Паршин Ю.І. Науково-методичний підхід до визначення нерівномірності, упорядкованості та рівноваги у розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2016. – №105. – С. 89–97³.

36. Паршин Ю.І. Економічний розвиток та упорядкованість системи національного господарства / Ю.І. Паршин // Actual problems of globalization: Collection of scientific articles. – Midas S.A., Thessaloniki, Greece, 2016. – P. 58–

² Міжнародні наукометричні бази індексування та реферування: Index Copernicus Journal Master List, Російський індекс наукового цитування (РІНЦ).

³ Міжнародні наукометричні бази даних: INDEX COPERNICUS, Російський індекс наукового цитування (РІНЦ).

⁴ Міжнародні наукометричні бази: Submitted for review in Conference Proceedings Citation Index - Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH), Російський індекс наукового цитування Science Index.

64⁵. *Особистий внесок здобувача полягає у розробці підходів до кількісної оцінки економічного розвитку та упорядкованості системи національного господарства.*

37. Паршин Ю.І. Якісний аналіз процесів економічного розвитку з використанням фазових траєкторій / Ю.І. Паршин // Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Економічні науки: зб. наук. праць. – Маріуполь: ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2016. – Вип. 31, Т.2. – С. 118–127⁶.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації

38. Паршина О.А. Інформаційні системи і технології в менеджменті / О.А. Паршина, В.М. Косарев, Ю.І. Паршин. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2012. – 312 с. (Гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист № 1/11–11446 від 6 грудня 2011 р.)). *Особистий внесок здобувача полягає у розробці теоретичних та практичних підходів до створення інформаційних систем в менеджменті.*

39. Паршин Ю.І. Методологічні основи стратегічного забезпечення сталого розвитку національної економіки / Ю.І. Паршин // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту: економічні науки. – 2015. – № 9. – С. 50–53.

40. Паршин Ю.І. Інформаційні зв'язки системи формування рішень щодо забезпечення сталого розвитку національного господарства / Ю.І. Паршин // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2015. – Вип. 10. – С. 77–82.

41. Parshin Y. Synergetic approaches to the management of economical system / Y. Parshin, M. Parshina, V. Romanishen // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28–30 травня 2009 р. – Д.: РВК НГУ, 2009. – Т. 3. – С. 33–34. *Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні синергетичного підходу до управління економічними системами.*

42. Паршин Ю.І. Конкурентна стратегія і підходи до її реалізації / Ю.І. Паршин // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 травня 2010 р. – Д.: РВК НГУ, 2010. – Т. 1. – С. 168–170.

43. Паршин Ю.И. О важности и необходимости использования рефлексивного управления / Ю.И. Паршин // Рефлексивные процессы и управление в экономике: материалы II Всеукр. науч.-практ. конф., 10–12 июня 2011 р., м. Херсон / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; ред.кол.; Р.Н. Лепа (отв. ред) и др. – Донецк: Ин-т экономики пром-сти НАН Украины, 2011. – С. 63–66.

⁵ Міжнародні наукометричні бази: Submitted for review in Conference Proceedings Citation Index - Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH), Російський індекс наукового цитування Science Index.

⁶ Міжнародні наукометричні бази даних: Index Copernicus, Scientific Indexing Services (США), COSMOS IMPACT FACTOR (Німеччина), Scientific & Scholarly Journals iiiFactor (London, United Kingdom)

44. Parshin Y.I. Distribution of resources in global companies and corporations / Parshin Y.I. // *Perspektywiczne opracowania sa nauka I technikami – 2011: materialy VII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*, 7–15 listopada 2011 roku. – Przemysl: Nauka I studia, 2011. – Vol. 12. – С. 31–35.

45. Паршин Ю.И. Исследование тенденций развития экономики Днепропетровской области / Ю.И. Паршин // *Перспективы развития и пути совершенствования фондового рынка: тезисы докладов IV Всеукраинской научно-практической конференции*, Симферополь – Судак, 3–7 октября 2012 / под. ред. М.Ю. Куцкого. – Симферополь: ТНУ, 2012. – С. 92–95.

46. Паршин Ю.И. Ефективність регіонального розвитку з урахуванням соціальних, економічних та екологічних аспектів / Ю.И. Паршин // *Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції*, 5–6 грудня 2013 р. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – С. 126–128.

47. Паршин Ю.И. Інформаційне забезпечення системи формування стратегічних рішень регіонального розвитку / Ю.И. Паршин // *Стратегічні рішення інформаційного розвитку економіки, суспільства та бізнесу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції науковців*, 12–14 лютого 2014 р. – Рівне: НУВГП, 2014. – С. 161–162.

48. Паршин Ю.И. Забезпечення сталого економічного розвитку – основа соціально-економічної безпеки держави / Ю.И. Паршин // *Стратегічні напрямки відбудови економіки і соціальної сфери України в умовах системної кризи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 11 грудня 2014 р. – Львів: «Ліана-М», 2014. – С. 242–246.

49. Паршин Ю.И. Методичні аспекти дослідження економічного розвитку національного господарства / Ю.И. Паршин // *Проблеми сучасної економіки: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*, 13–14 лютого 2015 р., Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 2-х ч. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. – Ч.1. – С. 96–99.

50. Паршин Ю.И. Ентропійний підхід до визначення рівня упорядкованості складної економічної системи національного господарства / Ю.И. Паршин // *Підвищення стійкості економіки в умовах геоекономічної нестабільності: національний та глобальний виміри: матеріали наукової конференції*, 26 лютого 2015 р., Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – С. 13–14.

51. Паршин Ю.И. Обґрунтування стратегічних рішень, спрямованих на зменшення дисбалансів та нерівномірностей економічного розвитку / Ю.И. Паршин // *Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 24–25 квітня 2015 року. – Ужгород–Мукачеве: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – С. 178–180.

52. Паршин Ю.И. Теоретико-методологічний підхід до аналізу та оцінки розвитку національного господарства / Ю.И. Паршин // *Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі: матеріали*

III Міжнародної науково-практичної конференції, 30 квітня 2015 р. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 54–57.

АНОТАЦІЯ

Паршин Ю.І. Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства: концепція та методологія. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля». – Дніпро, 2017.

У дисертації наведено результати дослідження теоретико-методологічних підходів та концепцій формування наукових основ забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Висунуто та обґрунтовано гіпотезу упорядкованості економічної системи національного господарства, що досягається за рахунок зменшення ентропії цієї системи внаслідок збалансованого обміну інформацією з навколишнім середовищем. Розроблено та науково обґрунтовано концептуальну схему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства запропоновано розглядати як процес формування науково обґрунтованих управлінських рішень, реалізація яких дозволяє підвищувати упорядкованість системи національного господарства.

Удосконалено методичні підходи до оцінювання економічного розвитку національного господарства. Запропоновано інтегральний показник розвитку з урахуванням соціальних, економічних та екологічних складових, а також кількісні показники визначення нерівномірностей економічного розвитку.

Розроблено методичний підхід до оцінки рівня упорядкованості системи національного господарства, який базується на інтегральному ентропійному індексі. Побудовано систему забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Ключові слова: національне господарство, економічний розвиток, забезпечення, інтегральний показник, нерівномірність, упорядкованість системи.

SUMMARY

Parshin Y.I. Providing of steady economic development of national economy: conception and methodology. – Manuscript.

Dissertation for Doctor's Degree in Economics on speciality 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. Higher educational establishment «Alfred Nobel University», Dnipro, 2017.

The research results of theoretical and methodological approaches and conceptions of the applied bases forming of providing of steady economic development of national economy in dissertation have been presented. The conceptual chart of providing of steady economic development of national economy has been developed and scientifically grounded. Principles of the balanced

functioning of conceptual constituents of providing of steady development of national economy taking into account position of innovative orientation of the real sector of economy, the rational use of nature and also with the policy principles of social responsibility of modern business have been formed.

Providing of steady economic development of national economy as a process of forming of the scientific grounded administrative decisions has been suggested. The realization of these decisions allows to promote the level of the well-organized system of national economy.

The methodical approaches for estimation of the economic development of national economy which foresee the use of aggregate of modern analytical methods of treatment of economic information have been developed. That allowed to define the effects of acceleration of economic development and group the subsystems of national economy.

The conceptual model for estimation of economic development has been offered. The integral index of development of national economy in the basis of this conceptual model has been fixed. The practical use of this model allows to group the subsystems of national economy on the certain levels of economic development and form analytical basis of the strategic decisions making for providing of the steady economic development of national economy.

The methodical tool for modeling of economic development of national economy has been grounded. The relationships between economic indicators in basis of this methodical tool have been fixed. That allowed to carry out the grouping of subsystems of national economy with determination of priority of their role in development taking into account the extensive and intensive factors of the economy growth.

The quantitative indices for determination of the economic development unevenness have been offered and the basic factor of their existence related to the uneven use of resources has been set. The extensive and intensive factors of economy growth have been set and relationships between economic indicators which make scientific basis of acceptance of the grounded decisions have been exposed.

The informative providing for choice of the administrative decisions variant has been systematized. This informative providing contains the element of variant which has been formed on combination principle of the combined method of examination and system of complex verification of expert estimations. That allowed to ground priority of administrative decisions, which are directed on providing of the steady economic development of national economy.

The methodical approach for the estimation of well-organized system level of national economy, which is based on the integral entropy index has been developed.

The system of providing of steady economic development of national economy including three component subsystems has been formed. Analytical subsystem allows to determine the unevenness of economic development of national economy by using the offered complex of indices. Managing subsystem is based on conceptual positions and principles of the balanced economic development and it allows to form strategic decisions for providing of the steady economic development due to adaptation to the changes of external environment and diminishing of unevenness of economic

development. Resulting subsystem allows to estimate the change of level efficiency of national economy by using of the set sequence of realization of strategic decisions.

The national agency for providing of the steady economic development of national economy which will allow to provide this formed system in practice has been suggested.

Key words: providing of steady economic development, national economy, conceptual positions, integral index of development, unevenness of economic development, well-organized system

АННОТАЦИЯ

Паршин Ю.И. Обеспечение устойчивого экономического развития национального хозяйства: концепция и методология. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Высшее учебное заведение «Университет имени Альфреда Нобеля», Днепро, 2017.

В диссертации представлены результаты исследования теоретико-методологических подходов и концепций формирования научных основ обеспечения устойчивого экономического развития национального хозяйства.

Выдвинута и обоснована гипотеза упорядоченности экономической системы национального хозяйства, которая достигается за счет уменьшения энтропии этой системы путем сбалансированного обмена информацией с окружающей средой. Разработана и научно обоснована концептуальная схема обеспечения устойчивого экономического развития национального хозяйства.

Обеспечение устойчивого экономического развития национального хозяйства предлагается рассматривать как процесс формирования научно обоснованных управленческих решений, реализация которых позволяет повысить упорядоченность системы национального хозяйства.

Усовершенствованы методические подходы к оценке экономического развития национального хозяйства. Предложен интегральный показатель развития, учитывающий социальные, экономические и экологические составляющие, а также количественные показатели определения неравномерностей экономического развития.

Разработан методический подход к оценке уровня упорядоченности системы национального хозяйства, который базируется на интегральном энтропийном индексе. Построена система обеспечения устойчивого экономического развития национального хозяйства.

Ключевые слова: обеспечение устойчивого экономического развития, национальное хозяйство, концептуальные положения, интегральный показатель развития, неравномерность экономического развития, упорядоченность системы.

Наукове видання

ПАРШИН ЮРІЙ ІВАНОВИЧ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА: КОНЦЕПЦІЯ ТА
МЕТОДОЛОГІЯ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 16.12.2016 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Оперативна поліграфія.
Ум.-др. арк. 2,56, Обл.-вид. арк.2,72. Тираж 120 пр. Зам. № о _24

Віддруковано